

KSI Transactions on
KNOWLEDGE SOCIETY
A publication of the Knowledge Society Institute

Volume IV

Number 4

December 2011

45 YEARS OF
SCIENTIFIC-TECHNICAL UNION OF
MECHANICAL ENGINEERING

ISSN 1313-4787

KSI Transactions on KNOWLEDGE SOCIETY

A publication of the Knowledge Society Institute

ISSN 1313-4787

Volume IV

Number 4

December 2011

Editorial Board

Editor-in-Chief

Kiril Anguelov, Dr. Habil., Prof.

Editors:

Romualdas Ginevicius, Dr. Habil., Prof.

Nina Dyulgerova, Dr. Habil., Prof.

Konstantin Didenko, Dr., Prof.

Georgi Najdenov, Dr. Habil., Prof.

Loretta Paraskevova, Dr. Habil., Prof.

Nikolay Hinov, Ph.D., Assoc. Prof.

Laura Bacali, Dr., Prof.

Rima Tamosiuniene, Ph.D., Assoc. Prof.

Janah Saadi, Dr., Prof.

I. Novak- Marcincin, Dr. Habil., Prof.

Ivan Kuric, Dr. Habil., Prof.

Lāce Natalja, Dr. Habil., Prof.

Cv. Gavrovsky, Dr., Prof.

Dimitar Arnaudov, Ph.D., Assoc. Prof.

Address:

Knowledge Society Institute

KSI Transactions on Knowledge Society

Bulgaria, Sofia 1463

P.Box. 143

<http://www.tksi.org>

office@tksi.org

EDITOR'S NOTE

In this issue of the magazine we published three papers, focused on the current international development and three other, aimed at the company efficient management.

We presented different and interesting points of view, regarding Strategic Management of Enterprises in Oil and Gas Complex, the Arab Spring and Federalism as a Means for Ethnic Conflict Resolution. All scientific papers were put under independent review from two persons with academic rank. Editorial Board express gratitude to the reviewers for their qualitative and thorough work.

Editorial board will gratefully accept any proposals relating to the topics next year. Scientists are invited to submit reports via <http://www.tksi.org> in the following scientific fields: Higher Education, Innovation, Advanced Technologies, Management and Public Administration.

We kindly invite our readers from the academic community to participate next year in our two annual conferences: V International Science Conference Knowledge Society и International Science Conference for Young Researchers "Technical Science and Industrial Management". The next year they will be held traditionally in September. We chose Varna as the host city for the conferences. We hope these conferences next year to be come welcome a catalyst for exchange of scientific opinions, and a useful cooperation among scientists from different countries, working in the field of the Knowledge Society.

Editorial Board

CONTENTS

Kord Kamran, Voitko S.V. , Strategic Management of Enterprises in Oil and Gas Complex	5
Georgi Bahchevanov , USA, the Arab Spring and Iran- a Chronology of the Actions for Taking Control Over the Approach to Eurasia	9
Raliza Jekova , Federalism as a Means for Ethnic Conflict Resolution	12
Aleksandra Parashkevova , Network as a form of corporate cooperation: Evolution of scientific theories	21
Aleksandra Parashkevova , Network in the context of the Company Theory	27
Kremena Andonova , Challenges in front of the Bulgarian regions in the context of European development until 2020	35
First Call for V International Science Conference Knowledge Society, September 2012	43
First Call for International Science Conference for Young Researchers “Technical Science and Industrial Management”, September 2012	45

STRATEGIC MANAGEMENT OF ENTERPRISES IN OIL AND GAS COMPLEX

Kord Kamran¹

Voitko Serhii V.²

Abstract Careful attention is paid to the theoretical issues and practical aspects of strategic management system operation due to the level increase of uncertainty in the process of operational and commercial activities, including for the enterprises of an energy sector, particularly for the sector such as oil and gas complex. The use of particular oil and gas production technology as well as the pricing policy determine the dependence of oil and gas complex on the world conjuncture of needs and geopolitical factors. In this regard, the strategic management of large industrial complexes which include oil and gas production, petroleum processing and petro-gas transmission companies, is of exceptional importance.

Keywords - strategic management, strategy, enterprises of an energy sector oil and gas complex,

I. STRATEGY AND STRATEGIC TARGETS OF ENTERPRISE ACTIVITIES

The development of enterprise management mechanism is a significant aspect of enterprise operation under conditions of world economy globalization, development of international integration processes, decline in manufacturing output, energy-saving technology introduction due to world economic crisis. The stability of one of the key industries such as energy industry to a great extent is achieved by means of establishing the effective system of strategic management as well as strategic changes planning in the enterprises in oil and gas complex; the system is based on the level increase of management efficiency having applied the current practices in decision making on the ground of economic and mathematical method. The strategy constitutes an implementation of an integrated approach, system approach securing balance, general guidelines and efficiency of a company business. Strategy implementation is carried out by integration of the basic long-term strategy and a set of short-term strategies aimed at achieving the current goals as well as solving unforeseen tasks and issues.

With regard to the time period of strategy implementation, the decline in efficiency by lapse of time should be considered subsequent to level increase of uncertainty [1, p. 39]. According to A. Chandler's theory the strategy means determination of long-term goals and tasks of the enterprise, determination of course of action as well as allocation of resources required for meeting goals and tasks [2]. B. Karloff narrowed down the strategy definition to perception of it as a generalizing action model required for meeting the specified goals through coordination and allocation of companies' resources [3]. In [4] the strategy is regarded as an aggregate of long-term goals and a plan of most effective resource allocation for meeting such goals. In the process of evolution of the concept "strategy" some content modifications occurred. Thus, G. Kunz, provides the following definition: "strategy is a general programme of actions identifying priorities of issues and resources for achieving the primary goal. It forms primary goals (mission) as well as main ways of achieving such goals so that the company receives unified line of operations" [5]. I. Ansoff in the project "New corporate strategy" defines the strategy as a list of rules for decision making used by the company in its operation [6]; he asserts: "Strategy is one of several sets of decision making rules with respect to company actions" [7, p. 159]. For general case, we offer the following definition of strategy. Strategy is a path of strategic goals achievement; interrelation of such goals determines individual fragments of ways of achieving the primary goal with account taken of dynamic changes of internal environment, as well as the changeability of external environment and, in certain cases, resource limitation. With regard to specialization of the concept for entrepreneurial business the following definition of the concept is offered "business strategy is a planned cumulative action of all business units; such an action is aimed at achieving common strategic enterprise goals by means of coordination of available resource provision in an unstable external environment of business activities of the enterprise".

To our opinion determination of enterprise strategy vector regardless of development scope of concept "strategy" should be based on the goals and mission of the business structure. Strategy implementation has a positive effect on the stabilization and development of business activities of the enterprise.

---

¹ Kord Kamran (Iran), Ph.D student and

² Serhii V. Voitko, Ph.D in Economics are with the Faculty of management and marketing Department of international economics, National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" (NTUU "KPI"), ap. 244, b. 37, Peremogy prospekt, Kyiv, 03056, Ukraine

II. COMPONENTS OF STRATEGY IMPLEMENTATION PROCESS IN OIL AND GAS COMPLEX

In the modern context of economic globalization, rise in world energy prices the enterprises are forced to respond to changes in external environment in order to maintain the stable market power. Such a situation is possible providing appropriate internal business structure. E. Elbing focuses on the following: "Business environment is increasingly becoming a source of problems for modern leaders. In fact, the leaders of the most important public institutions such as business institutions, educational institutions, public institutions under the influence of recent world events were forced to focus on dynamic environment and its influence on internal business structure" [8].

When considering the impact of environment on the enterprise it is important to realize that environment considerations differ in space and time coordinates but they are connected with environmental factors. The general chart of factorial analysis application in the strategy implementation process is shown in Fig. 1 hereto.

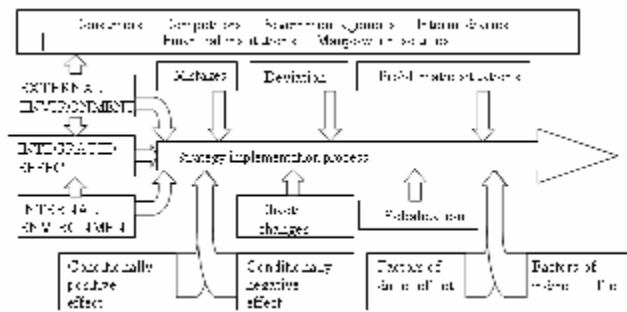

Fig. 1. Fundamental components of strategy implementation process and interrelation of them in factorial analysis utilisation

For exploring the nations potential of oil and gas complex the analysis could be carried out under the following components: 1) oil and gas deposits; 2) transit oil and gas transportation potential; 3) general characteristic of oil and gas companies; 4) petroleum processing, liquid gas production; 5) characteristic of oil and gas products consumers.

Oil and gas industry has a sizable effect on economic development of the country both by volume of budget receipts and as a major source of foreign exchange receipts. The dynamics of crude oil output is shown in Fig. 2.

The time range from 1972 till 1980 is marked by the world energy crisis mainly related to the activities of the International Petroleum Cartel. In 1972, the share of the Cartel accounted for approximately 50 % of all petroleum production in capitalist countries. The organization controlled 85 – 90 % of petroleum exports from developing countries. A principal ground for the crisis is the limitation of foreign capital operation scope. For

protection of national interests in 1960 these countries established the Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) as well as the Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC) in 1968. In consideration of the sharp demand rise in world primary energy market during cyclical upswing of economy in 1972–1973 the Petroleum Exporting Countries leveled up petroleum prices higher by a factor of four.

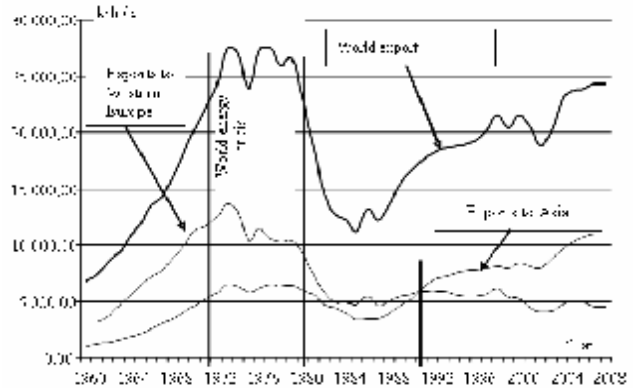

Fig. 2. Dynamics of world and regional petroleum exports volume (according to information of Organization of Petroleum-Exporting Countries [9])

Petroleum price increase in 1973–1974 caused the trade balance deficit as well as balance of payments deficit in developed nations. Therefore, the nationalization of substantial part of concessions of International Petroleum Cartel was held in the member countries of the OPEC (1972–1977). Consequently, during 1972–1974 the income of the member countries of OPEC increased by a factor of 10 and amounted to \$100 billion, and in 1977 to \$130 billion.

III. CYCLIC PROCESSES EFFECT ON ENERGY MARKET CONJUNCTURE

The world economy is developing cyclically; floating processes occur thereto expressed in a change of economic growth indices. The period of these floating processes ranges from few years to the decades. The prosperity phase, business cycle recovery phase is replaced by the economic recession phase, demand and supply decrease, and recession of business activity level. For carrying out analysis of governmental(public) regulation possibility as well as supranational regulation possibility the following cyclical phases are marked: takeoff (upturn in economic cycle), prosperous business climate (economic boom), downturn (economic recession, economic crisis, stagnation, and stagflation), poor business climate (depression).

Depending on the phase of the national economy one or another economic policy type, state government business strategy type, and international organizations type is formed. Most commonly the phase indicator is the dynamics of gross domestic product, aggregate demand

and supply, income and consumption, prices, employment of population, and other macroeconomic factors. Gross domestic product growth with the rate of not less than 8% per year will make possible solving some socio-economic problems; in particular, employment related problems. Such growth is possible under a favorable price increase for oil and gas.

All that requires development and application of appropriate public regulatory forms and instruments. Consequently, the comparative analysis of such forms and instruments is required in terms of their efficiency and acceptability for international commitments at the same time.

Public regulation enables to redistribute petroleum industry flow of funds into other sectors such as social spheres for instance, or high technology development. It is reasonable to invest public funds to projects in the developmental stage, and to the extension of novel technology that can improve the competitiveness of enterprises and national economy. Supranational regulation, on the other hand, enables to develop broad principles and recommendations on enterprises operation on the world energy market.

IV. COMPETITIVENESS IN THE ENERGY SECTOR AND INTERNATIONAL PETROLEUM BUSINESS

Let's mark out the touch points for evaluation of the degree of petroleum companies' competitiveness when conduct of international business under conditions of price fluctuation on the world petroleum market: company structure (consortium); survey of transactions carried out (oil and gas finding and production, petroleum and petrochemical products producing, sales of the products made); prospecting (oil and gas fields prospecting); production (enterprises, regions, volumes, resources); petroleum processing (facilities, marketing policy); petroleum price fluctuations on the world market; future company development (analysis of recent innovations, new feasible business directions); product range (fuel and lubricants, motor gasolines, kerosenes, heating oils, liquefied gases, butyl alcohols, plasticizers, polyethylene, etc.); distribution network (analysis of level of efforts and peculiarities of work with dealers, jobbers and distributors); foreign operations (extent of business analysis - Oil Ministry).

In the international practice, the general strategic directions in the sector of trade and commerce for oil and gas companies are usually divided into two main groups: upstream operations; downstream operations.

The classification by the way of oil business conduct on the world market fits into traditional directions of international commercial transactions: direct and indirect exports; direct and portfolio investments; operations under production sharing agreements; foundation of foreign subsidiaries and joint ventures, etc.

By the sector principle, the classification is carried out on the recommendations of American Petroleum Institute

experts, the following segments are marked out: upstream operations; marine freight of petroleum; petroleum transport via pipelines; downstream operations; oil product retail business and marketing; sale of specialized fuels; service activities for oil companies.

In accordance with the manufacturing cycle the principal methods of international business conduct by oil companies include «upstream» and «downstream» operations and are divided into the following types: exports of oil, oil-products and petrochemicals; oil prospecting and oil-field development abroad; crude-oil production in foreign oil fields; production operations abroad - oil refining in own and third-party foreign oil refinery plants; conducting retail transactions through own network of petrol filling stations abroad; participation in the construction of oil pipelines as well as terminals for offshore oil loading; investment activities abroad; attraction of credit resources for funding own investment programmes and capital investments of subsidiary companies and associated companies.

Existence of competitive environment limitations which can include stockout of infrastructure for oil exports ought to be remarked.

V. NATIONAL AND SUPRANATIONAL REGULATION OF OIL AND GAS SECTOR

The state's role in the operation of oil and gas markets, both domestically and internationally, is required for the following reasons: if any differences in the laws of different countries the situation of double taxation can arise leading to recession of competitive capacity level of enterprises, and vice versa, promoting the development of transnational enterprises on their own territory; in default of state support or poor state support for enterprises and the sector as a whole, the level of high technology development and unique production can decrease.

The foregoing leads to a loss of competitiveness of national economies on the world market. For prevention of such a situation appropriate directions of public administration strategy are developed: national and supranational administration at the regional level; public regulation of product markets, financial markets and information markets; formation and enhancing the public sector of economy; public promotion for sector (sectors) growth in preferred directions; support for innovative line of activities.

Therefore, public regulation of oil and gas markets is a constituent of public administration of nations' economy with considerable part of oil and gas receipts. Make a point that the specificity of the current stage of world economy development is the emerging role of supranational regulation, for instance, towards international organizations. And the basis for competition in oil and gas complex is mainly determined by the regulation of financial markets, exchange activities

VI. FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STRATEGIC GOALS WITH ACCOUNT TAKEN OF CYCLIC PROCESSES, HIGH-LEVEL COMPETITION IN INTERNATIONAL PETROLEUM BUSINESS AND SUPRANATIONAL REGULATION

In view of the above said the following strategic goals shall be specified: investment volume increase; innovation-based development; increase in performance; formation of congenial investment climate for private investors; acceleration of the effective savings transformation into investments, enhancement of their efficiency; introduction of resource-saving technologies and energy efficiency enhancement; diversification of the economy aimed at reducing both absolute and relative role of natural resources sector in the gross domestic product of the country; problem solving for increase of technical and technological level of enterprises; the level increase of both interindustry integration and interregional integration; decrease of fuel and energy complex negative effects on environmental conditions.

For implementation of the strategy for development of enterprises in oil and gas complex, the purposive impact on key enterprise functional units is of great importance.

For oil and gas industry, as well as for others, execution of following tasks is indicative [10]: securing higher growth rate than at an average in the industry sector; market segment increase; improvement of product and services quality compared to competitors and as a whole; achieving a minimum level of costs; raising of the company's reputation as a reliable supplier.

To the aforementioned economic strategic goals we add organizational goals providing the production with the following components: required number of specialists; employee skill level; motivational mechanism; project management system. Organizationally the goal meaning is determined by the result, and the goals specifically can determine the way of achieving the result. Passing the way is reflected in the plan as a guidepath of the organization towards the goals. Practical implementation of the abovementioned theoretical approaches is described in the documentation in the form of descriptions, resource allocation patterns, diagrams, and intermediate tasks.

Therefore, for major companies in energy sector the concept "strategy" involves an aggregate of "ways of achieving goals" combining both internal enterprise goals and shared goals for the world oil and gas complex.

These goals are as follows: new oil- and gas-field prospecting; performance increase; steady, uninterrupted and cost effective satisfaction of domestic and external demand for gas; development of operative Unified gas supply system of the country; improving the organizational structure of the gas sector for raising the economic performances of it as well as developing the deregulated gas market; provision of regular receipts to the state budget revenues and product demand promotion of associated sectors.

Development of the company mission involves the allocation of priority goals taken as a basis for strategy formation. Strategy implementation, goals achievement, mission implementation enables to single out certain features of the strategic tools: mission as the goal is the object which both workers and the shareholders of the company can pay determinative attention to; teambuilding for achieving specific goals; building of strong image (company image, brand of the product).

The milestones are formed after development and approval of the company mission by the top management team of the company. Goals, in general, express lines of activity of the company and its subsidiaries. On the one hand, targets and goals are the desired results; on the other hand, they are the work tools. Therefore, the goals as results shall be clear in wording and definition, the company employees shall know them, and the goals as results shall have the target nature. The goals as tools are directly linked to business strategy and, as a rule, they determine resources allocation provision throughout all the way for achieving the goal.

REFERENCES

- [1] Porter M. On competition [Text] / Michel E. Porter // The Harvard business review book series, 2008. – 543 p.
- [2] Chandler A. D. Strategy and structure [Text] / A. D. Chandler // Chapters in the history of the Industrial Enterprises. MIT Press, Cambridge: Mass, 1962. – 480 p.
- [3] Karloff B. Business strategy [Text] / B. Karloff; translation from English; under the editorship of and afterword of V.A. Pripisnov. – M.: Economics, 1991. – 239 p.
- [4] Beloshapka A.I. Strategies of goal achievement in business: Theory and Practice [Text] / A.I. Beloshapka. – Dnepropetrovsk: Porogi, 2007. – 798 p.
- [5] Kunz G. Administration. Systemic and situation analysis of administrative functions [Text]: In two volumes. / G. Kunz, S. O'Donnell; – M. : Progress., 1981. – 496 p.
- [6] Ansoff I. New corporate strategy [Text] / I. Ansoff. – St. Petersburg.: Piter Kom, 1999. – 416 p.
- [7] Vinokurov V. A. Organization of Strategic Enterprise Management [Text] / V.A. Vinokurov – M. : Centre for Economics and Marketing, 1996. – 160 p.
- [8] Alvar O. E. On the Applicability of Environmental Models [Text] / O. Elbing Alvar, J.W. McGuire, ed. // Contemporary Management (Englewood Cliffs). – N.J.: Prentice-Hall, 1974. – 283 p.
- [9] The Organization of the Petroleum Exporting Countries [Electronic resource] // Statistic information: Proceedings. – Mode of access: WWW.URL: www.opec.org. – Last access: May 15, 2010. – Title from the screen.
- [10] Akoff R. Planning for the Corporation Future [Text]: / Rassel L. Akoff; translation from English – M.: Sirin, 2002. – 256 p.

USA, the Arab Spring and Iran- a Chronology of the Actions for Taking Control Over the Approach to Eurasia

Georgi Bahchevanov*

The world is on the verge of a new epoch. The events from 2011 promise a shift of the geopolitical layers. Efforts can be seen for avoiding these tendencies and turning them in favor of an enhanced hegemony of the Western world and mostly- USA.

At the center of the events stands Iran. The meaning of this country is not determined mainly by the huge deposits of oil and gas (second largest proven reserves of gas after Russia and fourth of oil¹), although this also has its temptations. The major moment here though is the great influence that Iran exercises as one of the key countries in the Muslim's world and center of the Shia Islam. Decisive role is given to the Shiite factor as efforts are made for a Shiite coalition in the region.

The events from 2011 became known as the "Arab spring" were accompanied by a series of unsuccessful attempts for change in the authorities in countries where this was kept on the sly and the tensions were suppressed. In some cases- by force. The unrests in Bahrain were an example in this direction as protests took place even in the Saudi Arabia. Ultimately these were protest of Shiite against the Sunni authorities. This was the distinguishing line from the "spring" that came in Libya, Egypt, and Tunisia. And that is why they could not be successful. Because they did not have the support of the Western world, specifically America. For the analyzers of the events it is clear that even before 2011 there was a struggle in the region that in most of the cases remained hidden for the common viewer, a struggle for influence that is led mainly between the Sunni (and Saudi Arabia as their gravitational center in the region which regime is reluctantly supported by Washington due to the benefits for the USA mostly in the energy sector and because of its predictability as a long-term partner) and the Shiite (through Iran), who have their official representatives in the Iraqi parliament and proxies in Lebanon, Yemen, Afghanistan, Syria, and the Palestinian territories as well as in the very Saudi Arabia.

With the destruction of the Iraqi military in 2003, the U.S. military became the only force, able to counter Iranian conventional military strength in the Persian Gulf

region. The withdrawal of the American forces from Iraq in the end of 2011 creates a power vacuum that the Iranians are preparing to exploit. A Tehran, exercising control over this region means a serious harm of the U.S. interests.

There are more than a few analyzers who consider the events from the "Arab spring" to be directed by the secret services of America and Israel. And it seems that they do have a point thinking in this direction, having in mind the "peaceful citizens" who from the very beginning of the protests were willingly posing before the cameras riding their heavy machine guns and modern armament attached to big western trucks; the so vastly streamed by the media bombings of civil districts in Libya and the peaceful population there, which independent journalists working on the field and in the heart of the events denied and stated that in the corresponding areas there wasn't even a sign of bombings and firing.

Let's examine the following moments as parts of one bigger picture:

1. The Arab spring- much supported by the Western allies and USA, taking into account that it's scarcely possible that there are still naïve persons to believe the official rhetoric that what is being done is being done in the name of the human rights and democracy instead of other self-infested motives and following of a well crafted strategy for expanding the power and gaining new positions and influence;
2. The murder of Muamar Gaddafi- the great champion and master mind of the creation of an African Union. After the events in Libya this issue is hardly going to be in the agenda again;
3. The intensified rhetoric against Iran- during the last months we are witnessing sharper statements made by Israel and USA as well who until recently showed more tact in the public speeches, leaving things to unfold in clandestine actions and covert operations (the Stuxnet worm to cripple Iranian uranium enrichment efforts; the explosion on November 12 at the Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC) ballistic missile base near Tehran,

¹ <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=IR>

claiming the lives of 17 people, including a high-ranking IRGC commander who was a critical figure in Iranian ballistic missile program; November 28 and the explosion in Esfahan, one of Iranian largest cities, home of numerous military and research and development facilities, including some relevant to Iranian nuclear efforts), accompanied by pressure over the UN for additional sanctions of the regime in Tehran as well as public accusations of prepared assaults, affecting the interests of the USA;

4. The positioning of the anti-missile defense system on European ground.

What makes an impression is the scale of the action for taking control over North Africa and South-West Asia, but if we read this in the context of the geopolitical game that unfolds on the international scene since the beginning of the Cold War until now, then the reading can be opposite to the one, made by Zbigniew Brzezinski when he wrote that "... he who controls Eurasia controls the world", by redefining it in the following manner- in order to control Eurasia, first one should control the rest of the world.

And while the energy card is an important stimulus for the USA it is not in the basis of the recent events. America imports 49% of the oil it needs for domestic consumption. 18% of this import comes from the Persian Gulf countries and 23%- from Africa. In top 5 of the countries from which America imports oil, only one is from the region of the "Arab spring" and to all that this country was not directly harmed by the events- Saudi Arabia.

In fact exercising control over North Africa and South-West Asia could be observed as taking over the control of the approach towards Europe and Eurasia and outlining of a "cordon sanitaire" before Russia and the Russian sphere of influence. A long-term strategy objective that has tormented the minds of several generations of American leaders. And the only obstacle in this moment towards a successful realization of this strategy is called Iran.

As we already mentioned, the rhetoric during the last months became sharper and there was a transition in Washington from a carefully picked out words to firm and determined statements. This can well be illustrated using the words of the U.S. Defense Secretary Leon Panetta who in a speech in November 2011 said that military action against Iran could have unintended consequences and a strike would only set Iran's nuclear program back by three years at most and should be considered as a last resort.

You've got to be careful of unintended consequences here. And those consequences could involve not only not really deterring Iran from what they want to do, but more importantly, it could have a serious impact in the region and it could have a serious impact on U.S. forces in the region.

He also adds that the UN should impose more strict sanctions against Tehran.

His statement from December 2011 is already much more determined and clear-cut:

The United States does not want Iran to develop a nuclear weapon. That's a red line for us that's a red line, [and] obviously, for the Israelis. If we have to do it, we will deal with it. Iran is a year or less from "N-Day", but the United States will stop it- no matter what.

In the new rhetorical line there are no other options any more. The possibility of more strict sanctions is forgotten. The tone is in unison with the one of Israel, where only the former Mossad chief Meir Dagan dared to warn that a war with Iran hides too many unknowns and risks but for this boldness he was immediately criticized by Major General Amos Yadlin, who until recently headed Israel's Military Intelligence directorate, distant and well-defended nuclear facilities. Yadlin said that not everything can be discussed openly before the general public; there are things that should not become object of public debates including also the fact that the population does not have access to specialized information, necessary for such discussions.

The opinion of the Israeli minister of Defense Ehud Barak is that the outcomes for Israel from an eventual strike against Iran could be not more than 500 lives if everyone got to secured bunkers.

The actions and the statements more and more point to the fact that there is a serious campaign going on against Iran which is too probable to lead to military actions.

According to numerous observers, Russia also is aware with the plans of Washington and is undertaking the corresponding measures. According to information published in Nezavisimaya Gazeta, Russia is vigorously making its military structures in the South Caucasus, on the Caspian, Mediterranean and Black Sea regions more efficient. "A full-scale war is possible, and its consequences could be unpredictable" is said in the newspaper. According to Defense Ministry sources, the 102nd military base in Armenia was fully optimized in October- November 2011. Military personnel's families have been evacuated to Russia, and the Russian garrison deployed near Yerevan reduced. Military sub-units stationed in the area have been transferred to Gyumri district, closer to the Turkish border. "Strikes against Iranian facilities by U.S. troops are possible from Turkish territory". Russian troops stationed at military bases in South Ossetia and Abkhazia, have been on high alert since December 1, 2011; ships of the Black Sea Fleet are located not far from the Georgian border. According to the military analyst col. Vladimir Popov, Russia could get military involved in the Iranian conflict:

In the worst-case scenario, if Tehran is facing complete military defeat after a land invasion of the US and NATO troops, Russia will provide its military

support- at least on a military- technical level predicts the colonel before Nezavisimaya Gazeta.

But there are also other factors that can play a bad trick to the USA. The economic state of America, the gathering speed “Occupy” movement, discontented with the growing gap between poor and rich can be factors, leading to dire consequences for America if military actions are being undertaken. The political ruling top will hardly receive the support of the population this time. And it is highly improbable that this time the people will be as peaceful as they were during the military operations in Afghanistan and Iraq. Another thing that should not be ignored is the threat from mobilized activity of the terrorist organizations for intensified actions aimed against the West and America and Israel in particular.

One thing is clear though- the allies are regrouping. The world is waiting... but not in silence.

REFERENCES

- [1] Stratfor- “The Covert Intelligence War Against Iran”- December 8, 2011;
- [2] U.S. Energy Information Administration- “How dependent are we on foreign oil?”; http://www.eia.gov/energy_in_brief/foreign_oil_dependence.cfm
- [3] DW- WORLD.DE- “Israel Attacks Iran?”- 01.12.2011;
- [4] Zbigniew Brzezinski- “The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives”- 1998;
- [5] “Panetta: Strike on Iran Could Have Unintended Consequences”- [israelnationalnews.com](http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/149643);
- [6] “US Will not Let Iran Make Nuclear Bomb, Says Panetta”- [israelnationalnews.com](http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/150897);
- [7] Сергей Коновалов- “Москва оптимизирует военную группировку на юге”, Независимая газета, 15.12.2011; http://www.ng.ru/nvo/2011-12-15/1_gruppirovka.html

*Georgi Bahchevanov, VFU “Chernorizets Hrabar”

Federalism as a Means for Ethnic Conflict Resolution

Федерализмът като средство за разрешаване на етнически конфликти

Raliza Jekova*

Ралица Жекова*

Abstract: The article reviews main characteristics of different theoretical approaches to federalism: constitutional and legal, sociological and political-ideological. The importance of federal asymmetry as an aspect of the study of the federalism is stressed. Advantages and disadvantages of federalism as a means for ethnic conflict resolution are outlined and some contextual factors that should be considered when ethnic federalism is applied are explored.

Key words: federalism, ethnic conflict, conflict resolution, multiethnic federation, ethnic federalism

Последните години са доста проблемни както за някои държави от Азия и Африка, така и в Европа. След края на Студената война етническите напрежения, потискани, но нерешени от дълго време, са освободени и превръщат предишните спокойни и проспериращи държави в бойни полета. Често пъти националистическата карта се използва от политическите с цел запазване на властта. Въпреки усилията на международната общност и международните организации тази тъжна тенденция се оказва доста трудна за прекратяване. Това налага преосмислянето на използваните подходи. Естествено, при тези обстоятелства търсенето на възможни решения на етническите конфликти, е крайно необходимо, както за учените, така и за дипломатите.

Разнообразната литература за етническите конфликти и разрешаването на конфликти посочва различни подходи. Много учени имат дързостта да предложат обобщения на различни теории и използват различни казуси, за да ги докажат. Различните варианти традиционно се опират на запазването на статуквото и съществуващите граници. Създаването на мултикултурно общество в рамките на мултиетническа държава се разглежда като най-добрата възможност за преодоляване на етническите напрежения. Пример за това са доста държави в т.нар. развиващ се свят – Етиопия, Ирак, Нигерия и Судан, които приемат федерализма като решение за управление на етническите си конфликти, често пъти като част от по-широкия пакет от постконфликтни конституционни реформи. В тези държави границите се очертават, за да се гарантира,

че териториално концентрираните национални малцинства ще създадат регионални мнозинства.

Всъщност теоретичните подходи към федерализма отразяват дебатите по отношение на същността на федерализма и неговите функции. Те попадат в две широки категории: нормативни и емпирични. Нормативните подходи най-общо дискутират предполагаемите предимства и недостатъци на (идеологическия и институционалния) федерализъм¹. На нормативно ниво някои изследователи свързват федерализма с мира, сигурността, гражданството и демокрацията. Други твърдят, че федерализмът носи регионални неравенства и репресия на местните малцинства от страна на местните мнозинства². Емпиричните изследвания дискутират такива черти на федерациите като разпределение на властите между централното и местните правителства, променящата се същност на отношенията между двете нива на управление, различните федералните системи, механизмите, чрез които федералните системи действат и причините и последствията от създаването и разпадането на федералните системи³.

Такива класификации дават ясно разграничение между теоретичните (нормативни) и оперативни (емпирични) аспекти на федерализма. Те дават яснота по някои от основните проблеми, с които се занимават изследователите на федерализма. Като следствие са развити няколко конкурентни подхода за изучаване на федерализма. Си Ди Тарлтън⁴ идентифицира формален, правен, политически и социологически подход. Антъни

¹ Burris, A. (2001) "Federalism" in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. by N.J. Smelser. Oxford: Elsevier Science, pp.5440-4

² Шапиро, цитиран в: Burris, A. (2001) "Federalism" in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. by N.J. Smelser. Oxford: Elsevier Science, pp.5440

³ Ibid, pp.5440-2

⁴ Tarlton, C. D. (1965) „Symmetry and Asymmetry as Elements of Federalism: A Theoretical Speculation”, *The Journal of Politics* 27

Бърч⁵ предлага следните перспективи: институционална, социологическа, процес и пазарене. Руфъс Дейвис⁶, от своя страна, характеризира основните тенденции при изследването на федерализма като въпрос на степен, федерализмът като качество на обществото, процес и споделяне. Лори Торлаксън⁷ предлага три конкуриращи се подхода към федерализма: социологически, конституционален и правителствен/политически.

Тези класификации демонстрират различните начини, по които учените изследват основните проблеми, свързани с федерациите. С най-голяма релевантност по отношение на разрешаването на етнически конфликти са правните и конституционните подходи при изследването на федерациите. Те очертават ролята на конституцията при изграждането на институционална рамка за разделение на властите между централното и регионалните правителства. Кей Си Уеър, които е един от основните привърженици на този подход счита, че конституцията на САЩ е прототип на модерната федерация и дефинира федералното управление като: „асоциация от държави, които са организирани така, че властта е поделена между централното правителство, което по някои въпроси - например изработването на договорите и печатането на парите, е независимо от правителството на асоциираните щати, и, от друга страна, щатските правителства, които по други въпроси са независими от централното правителство.”⁸ Освен това той дефинира федералният принцип като „метод за разделение на властите, така че централното и регионалните правителства могат да бъдат независими всеки в своята област и [същевременно] да се координират”⁹. Подходът на Уеър към федерализма се критикува като доста негъвкав и правноориентиран. Такива критики основно произтичат от основния акцент, който той поставя върху формалното разделение на властите и твърдението, че двете нива на управление са независими и се координират. Другите учени също критикуват това, че той счита САЩ за прототип на всички останали съвременни федерации¹⁰.

Въпреки някои свои недостатъци правните и конституционни подходи дават някои важни приноси за концептуалната яснота по отношение на

федерализма. Те например очертават някои от най-отличителните черти на федерацията, разделието на властите между централното и регионалните правителства¹¹. Освен това те подчертават, че федерациите изискват наличието на писани конституции, в които се забраняват едностранните промени от страна на централното или регионалните правителства¹². Всъщност, почти всички федерални конституции предвиждат строги процедури за промени в конституцията.

Тези подходи подчертават наличието на независима институция (Върховен/конституционен съд), който отговаря за разрешаването на спорове¹³. Поради върховенството на федералната конституция почти всички федерации се обръщат за тълкуване на конституцията към независими съдилища. Чрез тълкуването на конституцията (юридически преглед) в някои федерации като САЩ съдилищата участват непряко в изработването на обществените политики. Това обаче е доста спорен въпрос¹⁴.

Освен това правните и конституционни подходи идентифицират двукамарността като важна черта на федералните политики. Всъщност доминиращата тенденция във федералните законодателни органи е долната камара на парламента да дава пропорционално представителство на всички граждани, докато горната камара (втората камара) да дава равно или квалифицирано представителство на федералните единици¹⁵. Това е така, защото втората камара подпомага изразяването на регионалните интереси при изработването на обществените политики.

Основната насоченост на социологическите подходи при изучаването на федерализма е към анализа на отношенията между социалното разнообразие и федерализма. Според Уилям Ливингстън „основната същност на федерализма трябва да се търси не в отсенките на правната и конституционна терминология, а в силите – икономически, социални, политически, културни, които правят федерализма необходим.”¹⁶ Той развива и концепцията за федерално общество, което предполага присъствието на географски концентрирани икономически, социални, религиозни и исторически кливиджи¹⁷. По-късно Майкъл Стайн заявява, че концепцията на Ливингстън за федералното общество трябва да бъде по-полезна

⁵ Birch, A.H. (1966) „Approaches to the Study of Federalism”, *Political Studies* 14(1)

⁶ Davis, S. R. (1978) *The Federal Principle: A Journey Through Time in Quest of Meaning*. Berkeley: University of California

⁷ Thorlakson, L. (2003) „Comparing Federal Institutions: Power and Representation in Six Federations”, *West European Politics* 26(2)

⁸ Wheare, K.C. (1963) *Federal Government*, Fourth Edition, London: Oxford University Press, p.2

⁹ Ibid, p.10

¹⁰ Birch, A.H. (1966) „Approaches to the Study of Federalism”, *Political Studies* 14(1), p.16

¹¹ Burgess, M. (2006) *Comparative Federalism: Theory and Practice*. London and New York: Routledge, p.104

¹² Duchacek, I. (1970) *Comparative Federalism: The Territorial Dimension of Politics*. New York: Holt, Rinehart and Winston, p.203

¹³ Wheare, K.C. (1963) *Federal Government*, Fourth Edition. London: Oxford University Press

¹⁴ Ibid, pp.255-6

¹⁵ Ibid, p.234, Elazar, D. J. (1987) *Exploring Federalism*. Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press, p.183

¹⁶ Livingston, W. S. (1952) „A Note on the Nature of Federalism”, *Political Science Quarterly* 81-95, pp.83-4

¹⁷ Ibid, p.85

„ако се прилага към общество, което е както полиетническо, така и многоезично“¹⁸. Според Ливингстън федерализмът се ражда в Швейцария и Канада частично като отговор на тяхното етническо разнообразие и желанието да се създаде правителствена структура, която да посредничи между нуждите за автономия и съюз¹⁹.

Степента, в която отношенията вътре във федерацията са симетрични или асиметрични, е важен аспект от изследванията на федерализма. Си Ди Тарлтън изследва влиянието на федералната асиметрия върху конфликтния потенциал в отношенията федерално-щатско ниво. За разлика от настоящия интерес на изследователите към значението на *de jure* асиметричния федерализъм, където различните единици на федерацията се ползват на различни нива с *de jure* автономия²⁰, Тарлтън се интересува от анализа на влиянието на *de facto* асиметрията. Според него асиметрията се отнася до наличието или отсъствието на общи и споделени социални, културни, икономически и политически ценности в дадена федерация²¹.

Анализът му е мотивиран от провала на другите подходи да изследват „различните начини, по които всеки щат в рамките на федералната система е способен да се свърже със системата, централното правителство и всеки щат“²². За да изследва този проблем той развива две концептуални категории – симетрия и асиметрия. В „идеалния симетричен модел“, единиците имат равна територия и брой на населението и следват подобни културни модели, социалните групи, политическите институции и отношения с политически център.²³ За разлика от него в „идеалната асиметрична федерална система“, единиците от федерацията се отнасят до „разликите в интереса, характера и състава, които съществуват в цялото общество“,²⁴.

Тарлтън използва тези модели, за да обясни това, което той нарича конфликт между федералното и щатското и потенциала за сецесия²⁵. Според това той предполага, че ако във федерацията има по-голяма симетрия, тогава е налице „възможност за развитие на федерализъм като подходяща форма за управление“²⁶. И обратното, „ако системата до голяма степен е асиметрична в компонентите си,

тогава не може да развие хармонична федерална система“²⁷.

От своя страна, политико-идеологическите подходи към федерализма са насочени към „суверенитета, защитата на автономията и генезиса и еволюцията на оригиналния федерален договор“²⁸. С други думи тези подходи изследват идеологическите и философски основи на федерализма²⁹ и връзката между федерализма и другите по-широки въпроси на политиката като демокрацията, свободата и политическите партии³⁰. Всъщност когато представяме федерализмът като идеологическа конструкция, подчертаваме приноса му за поддържането на индивидуалната и социална свобода чрез разпределението на властите³¹.

Всъщност както правилно отбелязва Даниъл Уайнсток аргументът, свързан със свободата включва тезата, че „всяко правителство е заплаха за индивидуалната свобода и затова то се стреми да създава нива на управление и балансори, за да стимулира свободата“³².

Въпреки това идеологическото популяризиране на федерализма като начин за гарантиране на демокрацията и свободата е поставено под въпрос поради създаването на различни мнозинства и малцинства на национално, регионално и местно ниво. Уилям Рикър например отбелязва:

„Федерализмът не може да бъде гаранция [за мажоритарна свобода- б.а.], а всъщност може да бъде пречка. Ефектът от позволяването на вземането на решения на две нива на управление (което е в основата на федералните отношения) е такъв, че губещите на национално ниво могат да обърнат решението в своя полза на регионално ниво. По този начин губещите национално могат да станат печелещи регионално, което, разбира се, ще обезсмисли поне частично вземането на решения на федерално ниво. Затова свободата на националното

¹⁸ Stein, M. B. (1968) „Federal Political Systems and Federal Societies“, *World Politics* 20(4), p.729

¹⁹ Livingston, W.S. (1968) „Canada, Australia, the United States: Variations on a Theme“ in *Federalism: Infinite Variety in Theory and Practice*, ed. by V. Earle. Itasca, IL: F.E. Peacock, p. 59

²⁰ Watts, R. (1994) „Foreword“ in *Evaluating Federal Systems*, ed. by B.D. Villiers. Cape Town: Juta and Co. Ltd, xi

²¹ Tarlton, C. D. (1965) „Symmetry and Asymmetry as Elements of Federalism: A Theoretical Speculation“, *The Journal of Politics* 27, p.861

²² Ibid

²³ Ibid, p. 868

²⁴ Ibid, p.869

²⁵ Ibid

²⁶ Ibid, p.861

²⁷ Ibid

²⁸ Thorlakson, L.(2003) „Comparing Federal Institutions: Power and Representation in Six Federations“, *West European Politics* 26(2), p. 3

²⁹ Burgess, M. (2006) *Comparative Federalism: Theory and Practice*. London and New York: Routledge, Riker, W.H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*.

Boston;Toronto: Little Brown and Company, Stepan, A. (1999) „Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model“, *Journal of Democracy* 10(4)

³⁰ Elazar, D J. (1987) *Exploring Federalism*. Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press. Kymlicka, W. (1998) “Is Federalism a Vable Alternative to Secession?” in *Theories of Secession*, ed. by P.B. Lehning. London and New York: Routledge, Riker, W. H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*. Boston;Toronto: Little Brown and Company

³¹ Gagnon, A.-G and Ch. Gibbs (1999) “The Normative Basis of Asymmetrical Federalism” in *Accommodating Diversity: Asymmetry in Federal States*, ed. by R. Agranoff. Baden: Nomos, p.85

³² Weinstock, D. (2001) „Towards a Normative Theory of Federalism“, *International Social Science Journal* 53(1), p. 76

мнозинство може да бъде нарушена от местните малцинства”³³.

Той предполага, че федерализмът работи срещу местните малцинства като насърчава местната тирания³⁴. Извън този скептицизъм много изследователи изследват политическата атмосфера, при която федералната система на управление може да предостави децентрализация на властта и повече индивидуални и социални свободи³⁵.

В този случай анализът се концентрира върху връзката между федерализъм, демокрация и политически партии. Рикър, който е един от първите учени, изследващи връзката между федерализма и политическите партии търси обяснения за съществуването на федералната система в САЩ в децентрализацията, която съществува в партийната система. Това според него не позволява на националните лидери да централизират властта, като контролират политическите партии чрез организационни или идеологически средства³⁶. Той твърди:

*Структурата на партиите отразява структурата на федерализма. Когато партиите са изцяло централизирани, такъв е и федерализма (напр. в СССР или Мексико). Когато партиите са децентрализирани до известна степен, тогава и федерализмът е само частично централизиран*³⁷.

Политическите партии понякога са наричани големите централизатори или децентрализатори на федералната система. Техният брой, вътрешна структура, идеология, ангажираността на лидерите им с плурализма или унитарния централизъм и действия са ясно свързани с функционирането на федерализма³⁸.

За това еднопартийната система, където доминиращата партия е монолитна, тоталитарна/авторитарна и вътрешно нефедерирана, не може да позволи децентрализация на властта или федерация³⁹. С други думи там, където няма политически плурализъм и отворено демократично състезание за властта е трудно да се говори за федерализъм. Следвайки тази логика, изследователите се занимават с изследване на политическата рамка, в която федерациите могат да

работят. Един от факторите, които дават тежест на тези изследвания, е колапсът на комунистическите федерации СССР и Югославия⁴⁰. Изключително влиятелно е схващането, че за да функционира успешно федералната система трябва да имаме либерална демократична система, свободни и честни избори и наличие на правова държава. Това ни напомня, че Лесли Липсън отбелязва, че „не всички демокрации имат федерални правителства. Въпреки това е доказано, че федерализмът може да функционира само в демократични държави”⁴¹.

Доказан факт е, федерациите не могат да функционират без демократична рамка и тези федерации, които действат в авторитарните политически системи са фалшиви федерации⁴².

За това различните начини, по които изследователите на федерализма разглеждат материята ни показва сложността на федерализма, както като идеологически феномен, така и като институционална уредба.

Изследователите, които работят в областта на етническия федерализъм дават множество обяснения. Джон Агню например твърди, че „федерализмът помага при управлението на междугрупови конфликти, които иначе може да ескалират в насилствени и да доведат да създаване на минидържави, които да не са жизнеспособни”⁴³. Подобно на него Дейвид Лейк и Доналд Ротшилд подчертават, че федерализмът „може да играе роля при управлението на политически конфликти. Като позволява на местните и регионални власти да контролират степента на автономна власт, елитите в политическия център могат да популяризират доверие между местните лидери”⁴⁴.

Винсънт Остром също заявява, че нито една политическа структура не предоставя по-добри възможности за мултетническите държави в

³³ Riker, W.H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*. Boston;Toronto: Little Brown and Company, p.142

³⁴ Ibid, p.143

³⁵ Duchacek, I. (1970) *Comparative Federalism: The Territorial Dimension of Politics*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Riker, W. H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*. Boston;Toronto: Little Brown and Company, Stepan, A.(1999) „Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model”, *Journal of Democracy* 10(4)

³⁶ Riker, W.H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*. Boston;Toronto: Little Brown and Company, p.101

³⁷ Ibid

³⁸ Ibid, p.229

³⁹ Ibid, p.330

⁴⁰ O’Leary, B. (2001) „An Iron Law of Nationalism and Federation? A (neo-Diceyan) Theory of the Necessity of a Federal Staatsvolk and Consociational Rescue”, *Nations and Nationalism* 7(3), Stepan, A. (1999) „Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model”, *Journal of Democracy* 10(4), Stepan, A.(2001) *Arguing Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press.

⁴¹ Цитиран в Duchacek, I. (1970) *Comparative Federalism: The Territorial Dimension of Politics*. New York: Holt, Rinehart and Winston, p.335

⁴² Burgess, M. (2006) *Comparative Federalism: Theory and Practice*. London and New York: Routledge, O’Leary, B. (2001) „An Iron Law of Nationalism and Federation? A (neo-Diceyan) Theory of the Necessity of a Federal Staatsvolk and Consociational Rescue”, *Nations and Nationalism* 7(3)

⁴³ Agnew, J. (1995) “Post Script: Federalism in Post-Cold War Era” in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G.Smith. New York: Longman, p.396

⁴⁴ Lake, D.A. and D.Rothchild (1998) “Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict” in *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, and Escalation*, ed. by D.A. Lake and D. Rothchild. Princeton, NJ: Princeton University Press, p.118

съвременния свят от федерализма⁴⁵. Според Нина Дюлгерова федерациите „имат достатъчно гъвкава система на действие ...[за да] гарантират във времето и пространството взаимното съвместно съществуване на различни по своята същностна характеристика нации, етноси и религии“.⁴⁶ Привлекателността на федерализма като инструмент за управление на конфликти се крие в обещанието за превръщането на етническите хетерогенни държави в хомогенни чрез създаването на регионални единици⁴⁷.

Развиването на тези твърдения позволява изследването на някои от предимствата на федерализма при управлението на мултиетническо общество от няколко ъгъла. Например очаква се даването на демократично самоуправление на малцинствените етнически групи чрез федерална структура да увеличи чувството им за сигурност и позитивна идентификация в една мултиетническа държава и по този начин да намали конфликтите⁴⁸.

Приносът на федерализмът към запазването и развитието на културите и езиците на малцинствата също може да допринесе за омиротворяването на междуетническите отношения⁴⁹. Например преобразуването на федералната структура на Индия, основана на териториалния „лингвизъм“ се отчита като важно решение, което подпомага запазването на целостта на Индия⁵⁰.

Освен това пазаренето и компромисът, които са някои от типичните черти на демократичното федерално управление, могат да посредничат при подобро управление на конфликтите⁵¹. Федералните структури и процеси не само предоставят многостранен достъп до политическите елити, но също предлагат сигурни отдушници за изразяване на недоволството от правителствените политики. Те

предоставят възможност за разрешаване на кризите, които се случват в федералните единици⁵².

Федерализмът също може да бъде използван, за да намали етническите напрежения и конфликти, като „разпръсква властовите точки, така че те да отнемат от парата, която иначе би се концентрирала върху една точка“, насърчавайки междуетническото електорално сътрудничество, популяризирайки съюзите, основани на интересите, а не на етническата принадлежност и намалявайки икономическите и социалните различия между групите⁵³.

Разпръскването на властовите точки може да подпомогне намаляването на междуетническите конфликти, особено тези, които имат за цел да контролират политическия център, като предоставят политически и икономически ресурси на конкуриращите се етнически елити на местно и регионално ниво. Това може да подпомогне трансформирането на насилствените конфликти, които конкуриращите се етнически групи повеждат, за да получат контрол върху политическия център, в междурегионални ненасилствени конфликти чрез институционализирането им в местната и регионалната администрация⁵⁴.

В противовес на тези оптимистични гледни точки за ролята на федерализма при намаляването на етнически конфликти, някои учени твърдят, че това влияние е силно преувеличено⁵⁵. Скептицизмът по отношение на използването на федерализма при управлението на етнически конфликти се свързва частично с податливостта на фрагментацията на мултиетническите федерации. СССР, Югославия и Чехословакия, които се разпадат след края на Студената война показват уязвимостта на мултиетническите федерации към конфликти и фрагментация. Даже някои от съществуващите мултиетнически федерации като Белгия се намират в състояние, което Греъм Смит нарича „вечна криза“⁵⁶.

Съществуват и няколко аргумента срещу използването на федерализма като инструмент за управление на етнически конфликти. Един от най-важните се отнася до невъзможността етническите и административните граници на единиците във федерациите да съвпадат. Това предизвиква напрежения и конфликти между

⁴⁵ “Federal Principles of Organization and Ethnic Communities” in *Federalism and Political Integration*, ed. by D.J. Elazar. Israel: Turtledove Publishing, p. 81

⁴⁶ Дюлгерова, Н. *Кавказки гамбит. Вектори на сигурността и енергетиката*. Военно издателство, С., 2009, стр.61

⁴⁷ O’Leary, B. (2001) An Iron Law of Nationalism and Federation? A (neo-Diceyan) Theory of the Necessity of a Federal Staatsvolk and Consociational Rescue, *Nations and Nationalism* 7(3), p.281

⁴⁸ Даниъл, цитиран в Kalin, W.(2000) “Decentralized Governance in Fragmented Societies: Solution or Cause of New Evils?” in *Facing Ethnic Conflicts*, ZEF Bonn: Centre for Development Research, p.3

⁴⁹ Smith, G.(1995) “Mapping the Federal Condition: Ideology, Political Practice and Social Justice” in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G. Smith. London: Longman, p. 19

⁵⁰ Duchacek, I. (1970) *Comparative Federalism: The Territorial Dimension of Politics*. New York: Holt, Rinehart and Winston, p.279

⁵¹ Chapman, R. F.K. (1993) “Structures, Processes and the Federal Factor: Complexity and Entanglement in Federations” in *Comparative Federalism and Federation: Competing Traditions and Future*, ed. by M. Burgess and A.G. Gagnon. Toronto: Toronto University Press, p.71-72

⁵² Burgess and A.G. Gagnon (eds) (1993) *Comparative Federalism and Federation: Competing Traditions and Future*. Toronto: Toronto University Press, p.21

⁵³ Horowitz, Donald (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press, pp.598-9

⁵⁴ Питър, цитиран в Burgess and A.G. Gagnon (eds) *Comparative Federalism and Federation: Competing Traditions and Future*. Toronto: Toronto University Press, p.23, Smith, G.(1995) “Mapping the Federal Condition: Ideology, Political Practice and Social Justice” in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G. Smith. London: Longman, pp. 15-6

⁵⁵ Burgess and A.G. Gagnon (eds) *Comparative Federalism and Federation: Competing Traditions and Future*. Toronto: Toronto University Press, p.320

⁵⁶ G. Smith (ed.) *Federalism: The Multiethnic Challenge*. London: Longman, p. 9

местните/регионалните мнозинства и малцинства. Затова Ей Си Кеърнс предполага, че „федерализмът може да допринесе за междуетническата хармония и цивилизованост само когато етническите групи са териториално концентрирани и способни да се избягват...“⁵⁷. Този проблем се проявява в по-голяма степен в мултиетническите държави, които приемат федерализма чрез процесите на федерално реструктуриране. Всъщност това, което Уокър Конър⁵⁸ наблюдава като практическо предизвикателство при появата на етнонационализма на международно ниво като големината на етническите групи и проблемът с ясните граници възниква, когато мултиетнически държави като Етиопия приемат процесите за федерално реструктуриране.

Затова Джон Коукли призовава за внимание:

Капацитетът на териториално реструктуриране при разрешаването на етническите напрежения не трябва да бъде подценяван. ... Границите по етнически признак рядко са ясно очертани. Някои напрежения в полуетническата държава могат да бъдат разрешени чрез разпадане на единиците, съответстващи на съставните етнически групи, но по принцип и на практика проблемът остава. Проблемът ... е този, че новите единици са типично полуетнически и конфликтите просто се изместват на различно ниво и се мултиплицират, като първичният конфликт ... се възпроизвежда“⁵⁹.

Още повече федерализмът може да влоши положението на местните малцинства. В това отношение Уилям Рикър⁶⁰ отхвърля концепцията, че федерализмът популяризира свободите на малцинствата. Той стига до това заключение, след като наблюдава силната съпротива на американския Юг по времето на кампанията за даване на граждански права на чернокожите през 60-те г. на XX в. (местните малцинства) и използването на федерализма като щит, което пренебрегва желанията на националното мнозинство. Именно поради склонността на федерализма да влошава конфликтите между местните мнозинства и малцинства Нордлингер го изключва от механизмите за регулиране на конфликти⁶¹. Уолтър Калин също отбелязва, че етнически конституираните

субнационални правителства в мултиетническите федерации:

увеличават проблемите с малцинствата, тъй като те не могат да интегрират или даже да толерират населението на територията им, което е с различен етнически произход. Така децентрализираните форми на управление могат да застрашат индивидуалните права и възможности за демократично участие на хората, принадлежащи към други малцинства или към етнически групи, които имат мнозинство на национално ниво“⁶².

Освен това определянето на границите на етнически конституираните субнационални единици на мултиетническите федерации могат да се окажат проблемни и да предизвикат етнически напрежения и конфликти. Това е особено валидно в градските зони и етнически гранични зони, където имаме наличието на две или повече етнически групи. Флуидната и припокриваща се същност на етническата идентичност в много от мултиетническите държави превръща очертаването на вътрешнофедералните граници в причина за конфликти. Всъщност това се подкрепя от наблюденията на Мърфи:

Когато териториите, които са поставени под въпрос, са териториални сурогати на широко разпространени, самоосъзнати културни общности, повечето териториални конфликти се превръщат в общностни конфликти. В този процес чувствата за етническа принадлежност се засилват...“⁶³.

Освен проблема с несъвпадението на етническите и субнационалните граници, етническият федерализъм проявява тенденцията да конкретизира и за засилва етническите кливиджи в мултиетническите държави, давайки им политическа, правна, институционална и преди всичко териториална основа. Затова много изследователи не разглеждат етническият федерализъм като подходящ при управлението на етнически конфликти. Например Джон Агню твърди, че „[ф]едерализмът институционализира това, което може да бъде “временна” или частично групова идентичност като постоянна. Териториалната същност на федералното решение задълбочава разликите и продължава възпроизводството им“⁶⁴.

Освен това етническият федерализъм засилва това, което Дейвид Браун нарича „идеология на негодуванието“ между етническите мнозинства и малцинства. Това прави трудно, ако не и невъзможно, развитието на гражданско общество,

⁵⁷ Ibid, p.23

⁵⁸ Connor, W. (1973) „The Politics of Ethnonationalism”, *Journal of International Affairs* 27, p.11

⁵⁹ Coakley, J.(2003) “Conclusion: Towards a Solution?” in *The Territorial Management of Ethnic Conflict*, ed. by John Coakley, Second Revised and Expanded Edition. London: Frankcass, pp.311-2

⁶⁰ Riker, W.H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*. Boston;Toronto: Little Brown and Company, p. 142

⁶¹ Nordlinger, E.A. (1972) *Conflict Regulation in Divided Societies*. Cambridge, MA:Center for International Affairs, Harvard University, pp.31-2

⁶² Kalin, W.(2000) “Decentralized Governance in Fragmented Societies:Solution or Cause of New Evils?” in *Facing Ethnic Conflicts*. ZEF Bonn: Centre for Development Research, p.5

⁶³ Murphy, A. (1995) “Belgium’s Regional Divergence: Along the Road to Federation” in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G. Smith. London:Longman, p.93

⁶⁴ Agnew, J. (1995) “Post Script: Federalism in Post-Cold War Era” in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by in G. Smith. New York: Longman, p.296

което се поставя като предусловие за съществуването на всяка демокрация⁶⁵.

Етническият федерализъм също може да бъде обвинен в насърчаване на етническата мобилизация, сецесия и възникването на още конфликти. В това отношение няколко учени очертават институционалната и териториална основа, която той дава на етнонационалистическите движения. Например Корнъл твърди, че териториалната автономия/федерализмът подкрепя сецесията, като дава на етнонационалистическите сили граници, групова идентичност, кохезия, правителство, парламент, лидерство и външна подкрепа⁶⁶. Нордлингер отбелязва, че комбинацията между териториално различните сегменти и даваната от федерализма частична автономия понякога дава допълнителен тласък на исканията за по-широка автономия. Когато централно разположената или централистски настроената конфликтна група отхвърли тези искания, следват сецесия и гражданска война⁶⁷.

В същия смисъл федерализмът е критикуван за спирането на свободното движение в рамките на страната на гражданите и превръщането на всеки конституционен конфликт в етнически⁶⁸.

По-горе изброените възгледи за връзката между федерализма и етническите конфликти остават поляризирани и не предлагат обяснение на факторите, които обясняват успеха или неуспеха на федералните експерименти в мултиетническите общества. Всъщност и двата възгледа дават подробни емпирични казуси, за да подкрепят твърденията си. Тези, които ратуват за използването на федерализма като инструмент за управление на етнически конфликти лесно могат да посочат Швейцария и Индия като примери за това как федерализмът дава система на управление, която балансира единството и разнообразието. От друга страна, тези, които считат федерализма за рецепта, която се прилага при повечето конфликти вземат за пример множеството мултиетнически държави, които твърдят, че са федерални като СССР, Югославия, Чехословакия и други в т.нар. Трети свят, които се разпадат частично поради етническите напрежения и конфликти. Наличието на успешни и провалени федерации изисква изследване на тези контекстуални фактори, които подпомагат обясненията защо някои федерации успяват да поддържат демократично

техните мултиетнически общества, докато други се провалят. Всъщност изучаването на някои от характерните особености на тези федерации, които са относително успешни при гарантирането на демократичното самоуправление и споделено управление хвърля светлина върху този въпрос.

Първо, присъствието на функционираща демократична система, в която има отворено и мирно съревнование за властта по някои взаимно приемливи правила е от голямо значение за успеха на федерацията. Всъщност почти всички федерации от този тип (напр. Канада и Швейцария), които са относително успешни при осигуряването на самоуправление и споделено управление по демократичен и мирен начин, са либерални демокрации. В противовес почти всички разпаднали се федерации (например СССР и Югославия) действат в рамките на авторитарна политическа система. Точно поради невъзможността да се поддържат обещанията на федерализма за децентрализация на властта при авторитарни/тоталитарни системи учените твърдят, че федерациите без демокрация са привидни федерации. Още повече в демократичните системи институциите като политическите партии, неправителствените организации и независимите медии допринасят за мирното управление на етнически конфликти, като създават партньорства, надхвърлящи етническите кливиджи. Затова когато федерализмът е поставен в авторитарна политическа рамка, той насърчава етническите разделения, подозрения и конфликти.

Второ, федерализмът успява в тези държави, където има традиция в прилагането на принципа за върховенство на закона. Затова в държави, в които има разминаване между конституционните принципи и практики, както федералната стабилност, така и управлението на конфликти са поставени под въпрос. Всъщност върховенството на закона е един от основните фактори, които допринасят до колапса на федерациите от бившия Източен блок.

Трето, според Уил Каймличка в допълнение към проблемите с демокрацията и върховенството на закона продължаващата „секюритизация“ на етническите отношения и липсата на етнически консенсус по отношение на човешките права намалява и възможността от прилагане на „западния модел на мултинационални федерации“ в Африка и Азия⁶⁹. Секюритизацията на етническите отношения се отнася до страха, които се среща в много развиващи се мултиетнически държави, че всяко признаване от страна на държавата на етническия плурализъм ще подкопае националното единство и засили териториалните амбиции на съседните държави. От друга страна, липсата на етническа

⁶⁵ Brown, D. (2007) "Regionalist Federalism: A Critique of Ethno-National Federalism" in *Federalism in Asia*, ed. by B. He, B. Galligan and T. Inoguchi. Cheltenham: Edward Elgar, p.75

⁶⁶ Cornell, S. (2002) „Autonomy as a Source of Conflict: Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective“, *World Politics* 54(246), pp.253-5

⁶⁷ Nordlinger, Eric A. (1972) *Conflict Regulation in Divided Societies*. Cambridge, MA: Center for International Affairs, Harvard University, p.32

⁶⁸ Basta-Fleiner, L. R. (2000) "Can Ethnic Federalism Work?" in *Facing Ethnic Conflict*. ZEF, Bonn, Germany: Centre for Development Research, p.9

⁶⁹ Kymlicka, W. (2006) "Emerging Western Models of Multinational Federalism: Are they Relevant for Africa?" in *Ethnic Federalism: The Ethiopian Experience in Comparative Perspective*, ed. by D. Turton. Oxford;Athens; Addis Ababa: James Currey, Ohio University Press, Addis Ababa University Press, p. 56

ангажираност с човешките права оказва обратен ефект върху отношенията между местните малцинства и мнозинства и прави етническият федерализъм по-малко привлекателен.

Четвърто, степента на етническо разнообразие и демографски баланс в мултиетническите държави може да повлияе върху успеха на мултиетническите федерации. В това отношение, Брендън О'Лиъри наблюдава, че всички тези федерации, „които са демократични повече от тридесет години” имат това, което той нарича *staatsvolk*.⁷⁰ Той се отнася до етническите групи, чиито размер в населението е над 50 процента от цялото население в дадена мултиетническа федерация и контролира държавата чрез демократични избори⁷¹.

Мултиетническите федерации като Етиопия и Нигерия, които нямат *staatsvolk*, според О'Лиъри могат да стигнат до нестабилност и даже фрагментация, ако приемат мажоритарната електорална система⁷². Това е така, защото мажоритарната електорална система не позволява на етническите групи да споделят властта. След като заявява това, О'Лиъри предполага, че ако такива мултинационални федерации се поддържат по демократичен начин, те трябва да приемат механизми за споделяне на властта, за да включат елитите на мнозинството от етническите групи в националното правителство⁷³.

Не трябва да бъде елиминиран и фактът, че проблем представлява и степента, до която мултиетническите федерации трябва да отразява етническата принадлежност в институционалната и идеологическата си конструкция. Отчитайки нуждата да се даде право на представителство и самоуправление на етническите групи, учените са скептично настроени по отношение на „издигането на етническата принадлежност до ниво на единствен...принцип на политическа организация”⁷⁴. Това е така, не само защото поставянето на знак за равенство между етническа принадлежност и гражданство спира развитието на гражданското общество, но и води до възникване на конфликти.

Затова използването на федерализма като средство за управление на етнически конфликти е доста проблемно. Първо, поради проблемът с концептуализирането на мултинационалния федерализъм. Този концептуален проблем е резултат от опитите да се дефинират някои социално-

политически категории, които сами по себе си са доста проблемни, например липсата на пълнота на идеологическата конструкция федерализъм. За разлика от другите идеологии, той няма систематични отговори по критичните проблеми на човечеството. Затова липсата на кохерентност на идеологическия федерализъм е причина за възникването на широко разнообразие от федерации, приемащи различни културни, социални, икономически, политически и идеологически форми. Трудността с намирането на обща теория за федерациите проличава, когато изследователят направи бърз преглед на съществуващите и несъществуващи вече федерации. Например СССР и Югославия са федерации, но се управляват от силно централизирани комунистически партии. Нигерия през цялото време от своята независимост до днешни дни има военни федерални правителства. За разлика от тях, западните федерации функционират в една демократична рамка. Това показва, че намирането на общи черти между федералните системи с изключение на конституционното разделение на властите все още е трудна задача.

Друга трудност произтича от факта, че някои идеи и концепции могат да съществуват само като абстракция, така че самият процес на превръщането им в практика ги разрушава. Мултинационалният федерализъм е именно такъв случай.

Това, разбира се, не означава, че търсенето на относителна или концептуална валидност трябва да бъде прекратено. В края на краищата ясно е, че не съществува идеален тип мултинационална федерация. Контекстът и обстоятелствата варират до такава степен, че е невъзможно да се твърди, че съществува един определен федерален модел за мултинационалните държави, който трябва да бъде следван от останалите. В този смисъл се налага изводът, че федерализмът е подчинен на регионалния фактор. Затова съществуват множество концептуални и емпирични вариации на основната тема.

Въпреки тези предизвикателства, мултинационалният федерализъм има бъдеще. Проблемите просто индикират, че както учените, така и практиците на федералната идея трябва да намалят нормативните си очаквания по отношение на търсене на нови федерални модели.

REFERENCES

- [1] Дюлгерова, Н. Кавказки гамбит. Вектори на сигурността и енергетиката. Военно издателство, С., 2009
- [2] Agnew, J. (1995) "Post Script: Federalism in Post-Cold War Era" in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G. Smith. New York: Longman
- [3] Birch, A.H. (1966) „Approaches to the Study of Federalism”, *Political Studies* 14(1)
- [4] Basta-Fleiner, L. R. (2000) "Can Ethnic Federalism Work?" in *Facing Ethnic Conflict*. ZEF, Bonn, Germany: Centre for Development Research

⁷⁰ Според О'Лиъри тези „устойчиви федерации” имат *staatsvolk*, тъй като преобладаващото население е повече от 50 процента. Устойчивите федерации са Австралия (95), Австрия (93), Германия (93), Индия (80), ако за *staatsvolk* се вземат индусите, САЩ (74) и Канада (67), ако *staatsvolk* са англофоните, Швейцария (64) и Малайзия (62).

⁷¹ Ibid

⁷² Ibid, p.287

⁷³ Ibid, pp.286-7

⁷⁴ Olukoshi, A. (2001) "Comments on Georges Nzongola-Ntalaja's Contribution" in *Africa in the New Millennium*, ed. by R. Suttner. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, p.31

- [5] Brown, D. (2007) "Regionalist Federalism: A Critique of Ethno-National Federalism" in *Federalism in Asia*, ed. by B. He, B. Galligan and T. Inoguchi. Cheltenham: Edward Elgar
- [6] Burgess, M. (2006) *Comparative Federalism: Theory and Practice*. London and New York: Routledge
- [7] Burgess and A.G. Gagnon (eds) (1993) *Comparative Federalism and Federation: Competing Traditions and Future*. Toronto: Toronto University Press
- [8] Burris, A. (2001) "Federalism" in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. by N.J. Smelser. Oxford: Elsevier Science
- [9] Chapman, R. F.K. (1993) "Structures, Processes and the Federal Factor: Complexity and Entanglement in Federations" in *Comparative Federalism and Federation: Competing Traditions and Future*, ed. by M. Burgess and A.G. Gagnon. Toronto: Toronto University Press
- [10] Coakley, J.(2003) "Conclusion: Towards a Solution?" in *The Territorial Management of Ethnic Conflict*, ed. by John Coakley, Second Revised and Expanded Edition. London: Frankcass
- [11] Cornell, S. (2002) „Autonomy as a Source of Conflict: Caucasian Conflicts in Theoretical Perspective”, *World Politics* 54(246)
- [12] Connor, W. (1973) „The Politics of Ethnonationalism”, *Journal of International Affairs* 27
- [13] Davis, S. R. (1978) *The Federal Principle: A Journey Through Time in Quest of Meaning*. Berkeley: University of California
- [14] Duchacek, I. (1970) *Comparative Federalism: The Territorial Dimension of Politics*. New York: Holt, Rinehart and Winston
- [15] Elazar, D. J. (1987) *Exploring Federalism*. Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press
- [16] Gagnon, A.-G and Ch. Gibbs (1999) "The Normative Basis of Asymmetrical Federalism" in *Accommodating Diversity: Asymmetry in Federal States*, ed. by R. Agranoff. Baden: Nomos
- [17] Horowitz, Donald (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press
- [18] Kalin, W.(2000) "Decentralized Governance in Fragmented Societies:Solution or Cause of New Evils?" in *Facing Ethnic Conflicts*. ZEF Bonn: Centre for Development Research
- [19] Kymlicka, W. (2006) "Emerging Western Models of Multinational Federalism: Are they Relevant for Africa?" in *Ethnic Federalism: The Ethiopian Experience in Comparative Perspective* , ed. by D. Turton. Oxford;Athens; Addis Ababa: James Currey, Ohio University Press, Addis Ababa University Press
- [20] Lake, D.A. and D.Rothchild (1998) "Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict" in *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, and Escalation* , ed. by D.A. Lake and D. Rothchild. Princeton, NJ: Princeton University Press
- [21] Livingston, W. S. (1952) „A Note on the Nature of Federalism”, *Political Science Quarterly* 81-95
- [22] Livingston, W.S. (1968) „Canada, Australia, the United States: Variations on a Theme” in *Federalism: Infinite Variety in Theory and Practice*, ed. by V. Earle. Itasca, IL: F.E. Peacock
- [23] Murphy, A. (1995) "Belgium's Regional Divergence: Along the Road to Federation" in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G. Smith. London:Longman
- [24] Nordlinger, Eric A. (1972) *Conflict Regulation in Divided Societies*. Cambridge, MA: Center for International Affairs, Harvard University
- [25] O'Leary, B. (2001) An Iron Law of Nationalism and Federation? A (neo-Diceyan) Theory of the Necessity of a Federal Staatsvolk and Consociational Rescue, *Nations and Nationalism* 7(3)
- [26] Olukoshi, A. (2001) "Comments on Georges Nzongola-Ntalaja's Contribution" in *Africa in the New Millennium*, ed. by R. Suttner. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet
- [27] Riker, W.H. (1964) *Federalism: Origin, Operation, and Significance*. Boston;Toronto: Little Brown and Company
- [28] Smith, G.(1995) "Mapping the Federal Condition: Ideology, Political Practice and Social Justice" in *Federalism: The Multiethnic Challenge*, ed. by G. Smith. London: Longman
- [29] Stein, M. B. (1968) „Federal Political Systems and Federal Societies”, *World Politics* 20(4)
- [30] Stepan, A. (1999) „Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model”, *Journal of Democracy* 10(4)
- [31] Stepan, A.(2001) *Arguing Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- [32] Tarlton, C. D. (1965) „Symmetry and Asymmetry as Elements of Federalism: A Theoretical Speculation”, *The Journal of Politics* 27
- [33] Thorlakson, L. (2003) „Comparing Federal Institutions: Power and Representation in Six Federations”, *West European Politics* 26(2)
- [34] Watts, R. (1994) "Foreword" in *Evaluating Federal Systems*, ed. by B.D. Villiers. Cape Town: Juta and Co. Ltd, xi
- [35] Weinstock, D. (2001) „Towards a Normative Theory of Federalism”, *International Social Science Journal* 53(1)
- [36] Wheare, K.C. (1963) *Federal Government*, Fourth Edition, London: Oxford University Press

* Ралица Жекова, ВСУ „Черноризец Храбър”

Network as a form of corporate cooperation: Evolution of scientific theories

Мрежата като форма на фирмено сътрудничество: еволюция на научните теории

Aleksandra Parashkevova*
Александра Парашкевова*

Резюме: Целта на статията е да се коментира появата на междуфирмените мрежи, да се обобщат теоретичните възгледи за този феномен на организация на бизнеса, като се набележат перспективните направления на изследването му.

Ключови думи: управление, фирма, кооперация, мрежа.

Abstract: Purpose of the present article is to comment specificity of inter-firm networks, to summarize the theoretic concepts for this phenomena of business organization by identifying promising areas of research.

Key words: management, firm, cooperation, network.

I. Увод

Тенденцията на увеличаване на темповете на развитие на междуфирмените мрежи¹ е обект на редица изследвания. Например, според проучване на Booz-Allen&Hamilton в периода от 1987 до 1997 г. броят на алиансите в света нараства средно с 25% ежегодно [27], като тези темпове се запазват и днес [1]. Coopers&Lybrand отбелязва 50% -ен растеж на стратегическите алианси, създадени от най-интензивно развиващите се американски компании [46]. Подобни тенденции се очертават и при другите форми на бизнес мрежи.

Целта на статията е да се коментира появата на междуфирмените мрежи, да се обобщат теоретичните възгледи за този феномен на организация на бизнеса, като се набележат перспективните направления на изследването му.

II. Определения за мрежа от гледна точка на различните теории

Интензивното развитие на междуфирмените мрежи актуализира проблемите, както за размиването на границите на фирмата, така и за разпространението на новите организационни бизнес форми. Някои изследователи предричат мащабни трансформации във формите, характера на дейността и процесите на съвременните организации. Тези твърдения се аргументират с фактите за увеличаване на броя на

мрежовите организации [33, pp. 7-20], хоризонталните организации [25, pp. 105-129] и организациите-хамелеони [47]. Ако все още има съмнения относно мащабите на разпространение на тези фирмени схеми, то все по-очевиден и по-неоспорим става фактът, че съвременните фирми успешно експериментират с начина на организация на бизнеса. Някои автори дори успяха да докажат връзката между новите организационни форми и резултатите от фирмената дейност [50]. Тези изследвания потвърждават тезата, че фирмената конкурентоспособност е резултат от разпространение на иновациите в широк смисъл, в това число и във формата на организация на фирмата.

Мрежовата организация се изучава от икономисти, управленци, социолози, психолози и т.н. Управленците, например, се концентрират върху детайлното описание на мрежовата междуфирмена организация от позициите на променящите се процеси, структури, граници на предприятието, създаваните нови правила на мениджмънта, в това число и стратегически. Глобализацията, в различните ѝ измерения, диктува необходимостта от обобщаване на различните научни възгледи и подходи при обяснение на предприемаческите мрежи.

Необходимостта от комплексна теоретична база за развитие на мрежовия подход се увеличава с натрупване на резултатите от многобройните емпирични изследвания. Авторът е на мнение, че обобщаването на основните фундаментални и приложни изследвания на бизнес мрежи ще помогне не само за изясняване на корените на този феномен в контекста на развитие на теорията на фирмата, но и за дефиниране на направленията на анализа и развитието му. Логиката на изучаване на междуфирмените мрежи от гледна точка на различните теории и изследвания е представена на фиг 1.

Комплексният преглед на мрежовите организационни форми се основава на признаването на факта, че междуфирмената кооперация е съставна част на икономическата и социалната глобална бизнес среда. Тази активно развиваща се форма на пазарно взаимодействие на икономическите субекти съществува

¹ В статията термините междуфирмени мрежи, бизнес мрежи и предприемачески мрежи се приемат като равностойни.

заедно с други бизнес схеми, но се различава както от йерархичния (вътрешнофирмени), така и от пазарния механизъм за координация на бизнес дейността.

В теорията съществуват множество дефиниции на понятието междуфирмена кооперация². Систематизирането на съществуващите теории, изясняващи разпространението на междуфирмената кооперация предполага, че понятието мрежа следва да бъде дефинирано по-широко чрез използване на познатия спектър от координационни механизми – от неформалната комуникация до междуфирмените информационно-планови системи (алианси) и сложните интеграционни структури (съвместни предприятия, аутсорсингови, субконтрактни, франчайзингови и толингови обединения) [55].

Междуфирменните мрежи са начин за регулиране на взаимозависимостта между фирмите, който, от една страна, се различава от йерархичното (вътрешнофирменото) регулиране, а от друга – от пазарната координация като ответна реакция на пазарните сигнали.

В същото време атрибутите на мрежата, каквито са, процесът на координация и структурата на междуфирмената коалиция, не са обикновени хибридни форми на вътрешнофирмените и пазарните аналози, а такива, които притежават уникални характеристики, получени от различните им комбинации [23, pp. 319-340].

Теоретичните изследвания, институционализират голям брой дефиниции на мрежите, които се отличават както по използваната терминология, така и по откритите акценти [22, pp. 105-139; 24, pp. 481-510; 33, pp. 7-20; 45; 7]. Същевременно някои изследователи предприемат опити за групиране на формулираните в предишните години определения [2, с. 21-38].

Икономически и социологически теории за междуфирмените мрежи

Междуфирмената кооперация и особено нейната мрежова форма са предмет на изследване на различни дисциплинарни подходи, което от своя страна е основа за провеждането на по-нататъшен интердисциплинарен диалог. Както често се случва, широко използваният термин *мрежа* частично загубва своето изходно значение [35], а многобройните му заимствания и приложения в социалните науки затруднява обяснението на неговия произход.

Икономика

Институционална икономика

Приносът на институционалистите за развитие теорията на мрежата се определя от изследванията, доказващи увеличаване на ефективността на мрежата при намаляване на управленските разходи. Това

твърдение поражда широко разпространеното днес разбиране за мрежата като оптимална хибридна форма, заемаща междинна позиция между пазара и йерархията [53; 45, pp. 37-51]. Допълнителни аргументи в полза на мрежите са: нарастващите разходи за постигане на пазарна координация в условията на високоспецифични активи, повишаване на неопределеността и честотата на транзакциите [52, pp. 548-577], както и трудностите, свързани с измерването на резултативността [10] и контрола на икономическите агенти, които не преразпределят пазарните рискове [32, pp. 6-9].

Икономика на отрасловите пазари (теория на промишлената организация)

Икономиката на отрасловите пазари дава своя принос за обяснение на междуфирмената кооперация чрез така наречената *отраслова организация* на пазара [40, pp. 883-896]. В рамките на традиционните изследвания на вертикалната и хоризонталната интеграция този дял от икономиката често коментира несъвършените и/или хибридните форми, получили названието *квазиинтеграция* [11, pp. 253-272]. Приложението им се обяснява с несъвършенството на пазарния механизъм, а необходимостта от тях с оптимизирането на производствените разходи, икономията от мащаба и многообразието, специализацията и опита на предприятието. В рамките на този подход много изследователи разглеждат динамичните промени на отрасловата организация като начало на прехода към мрежова бизнес структура в индустриално развитите страни.³

Теория на агентските отношения

Теорията на агентските отношения осигурява дълбок анализ на транзакциите между фирмите и наетите от тях агенти [28, pp. 305-360]. Разходите за поддържане на агентските отношения (агентските разходи) се състоят от разходи за изпълняване на задълженията и разходи за следене на изпълнението на задълженията. В теорията се прави опит за дефиниране на механизъм за намаляване на разходите за преодоляване на опортюнистичното поведение на субектите по договора и на тези, които са свързани с неизбежните конфликти между принципала и агентите. Механизмът за управление, използван в теорията на агентските отношения, включва различни форми на договори. Договорите могат да бъдат *формални* и *неформални*, *явни* и *неявни*, *целеви* и *предметни* и др. [9].

Икономика на транзакционните разходи

В рамките на този подход особено значение имат транзакционните разходи (от англ. ез. – *transaction cost economics* – *TCE*) [51] като ключов индикатор за определяне на ситуациите, когато пазарният механизъм е по-малко ефективен и трябва да бъде заменен от

² Ключов термин в настоящата разработка е именно терминът междуфирмена мрежа. Авторът осъзнава необходимостта от допълнително изясняване на значението и взаимовръзката му с други понятия, но това не е предмет на настоящото изследване.

³ К. Имаи (от англ. ез. – Imai), например, разкрива динамичните промени на промишлената организация в Япония – от дзайбацу към бизнес групите и по-нататък към съвременната мрежова промишлена организация. Подобни изследвания има и М. Кастелс (от англ. ез. – Castels).

някакъв междинен (не чисто пазарен) или йерархичен механизъм за управление. *TCE* е една от фундаменталните теории за обясняване на междуфирмената кооперация, която има значителен

принос за формирането на съвременната мрежова парадигма.

Фиг. 1 Комплексно изследване на междуфирмената кооперация

Еволюционна икономика

Еволюционното направление в икономиката стартира с разработките на Й. Шумпетер (от англ. ез. – Schumpeter), посветени на иновациите. То анализира революционните технологични процеси и редица характеристики на фирмата от позицията на дългосрочното ѝ развитие. Според Шумпетер последствията от революционните иновации са трудно предсказуеми. Понякога фирмите могат да създават революционни нововъведения и да заемат водещи позиции в преуспяващ отрасъл. В други случаи пазарните иновации могат да доведат до изчезването на всички фирми, конкуриращи се в текущ период от време. Какво може да направи мениджмънтът в подобна ситуация? Единствено да се учи и да натрупва знания и опит, създавайки условия за тяхното активно използване. Подобна е и логиката в изследванията на Алфред Чандлър (от англ. ез. – Chandler), който, обяснявайки мрежата като явление, анализира разходите, свързани с технологиите и обучението [34].

Комбинацията от подходи в рамките на институционалната теория, включително и теорията на отрасловите пазари и разработките на Шумпетер довежда до поява на *модела на жизнения цикъл на отрасъла*, в който стартова точка (начало на

съществуване) на отрасъла е революцията (според Шумпетер). Именно революционните промени определят технологичната база на отрасъла и стратегически ценните организационни ресурси. Те са

ключовият фактор за прогнозиране на някои варианти за развитие на предприятието: 1) бъдещ успех на фирмата; 2) модификация на ресурсната база на фирмата за достигане на успех; или 3) фалит. Шумпетерианското разбиране за революцията в технологиите се превръща в определящо конкурентоспособността на отрасъла, а отрасловата конкуренция негова движеща сила. И макар че шоковете (според Шумпетер), които влияят на развитието на отрасъла, продължават да действат, те не са в състояние съществено да променят отрасъла в рамките на кратък период от време.

Социология

Ресурсен подход

Социолозите проучват мрежовите отношения, възникващи между агентите, концентрирани в една географска зона. Предмет на подобни изследвания обикновено са моделите на колективно оцеляване, растеж или устойчивост, а не успехът на отделната конкурентоспособна единица. Прието е, междурегистровите връзки и отношения, в които съществува фирмата, да се разглеждат като външна среда, с присъщите ѝ характеристики – фактори и подфактори на външната микросреда. Подобен подход (близък до теорията за фирмата) се използва от редица автори, чиито изследвания подчертават влиянието на околната среда върху организациите, тяхното оцеляване и поведение. Оформилото се разбиране за

поведението на фирмата в околната среда спомага за възникването на ресурсния подход (или теория на ресурсната зависимост) [38].

Теорията на ресурсната зависимост е свързана частично с управленското разбиране за организацията като открита система, която за да получава ресурси, влиза в отношения на обмен със субекти от външната среда. [48, pp. 171-180, 38]. Тук се поставя и въпросът за степента на зависимост между организацията и другите играчи на пазара. Приносът на подобни изследвания е описанието на широк спектър от мрежови бизнес форми – съвместни предприятия, обединени управления, асоциации, картели, социални и персонализирани мрежи [38; 16, pp. 118-128].

Част от променливите, използвани за изследване на мрежите в цитираните публикации, са близки по своето съдържание до теорията на организацията, а често са заимствани от нея. Това се отнася преди всичко за елементи като – неопределеност, взаимозависимост, асиметрия на контролируемите ресурси и информация [23]. Това теоретично направление дефинира няколко важни алтернативни променливи, например, манипулирането на сделките за реализиране на промени в отношенията на взаимозависимост в интерес на фирмата. Тези нови акценти в изследванията поставят началото на съвременното теоретично осмисляне на бизнес мрежи [39, pp. 235-257].

В средата на 90-те години на XX век теорията на ресурсната зависимост излъчва една от известните типологии на мрежите. От тогава класификациите на мрежата се основават на качествените и количествените различия на участниците в нея. Изследванията на количествените измерения на мрежовите модели доказваха тяхната сложност [7].

Дефинират се и качествените видове зависимост между членовете на мрежата:

- първо, хоризонталните взаимовръзки, където отношенията се изграждат чрез създаването на ресурсен пул на принципа на единство на ресурсите;
- второ, вертикалните взаимовръзки, които изисквайки други механизми на координация, се базират на предаването на ресурси от една фирма към друга [38].

Освен разглеждането на елементарната ситуация на създаване на неформални мрежи [1], изследователите показват, че сложните хоризонтални алианси в повечето случаи се регулират от колективните договори на асоциациите, докато вертикалните алианси се характеризират с различни форми на споразумения, включващи и задължения на страните. По-нататъшните емпирични изследвания показват, че е възможен компромис между хоризонталните и вертикалните форми на сътрудничество, използвани от една и съща фирма [39, pp. 235-257].

Институционална теория

Според институционалната теория външната среда оказва натиск на организациите и ги принуждава да разработват легитимни правила, съответстващи на преобладаващите норми [37]. Приложението на този теоретичен подход в контекста на управлението на бизнеса предполага, че институционалният натиск мотивира

фирмата да активизира действията за подобряване на своята легитимност и да работи в съответствие с основните правила, изисквания и норми на околната среда [36, p. 241-265]. Един от начините за изследване на тези норми предполага активното участие на предприятията в някаква форма на бизнес мрежа. Институционалният подход и теорията на ресурсната зависимост не изследват фирмената зависимост от материалните ресурси, а апелират към социална зависимост или легитимност на участващите в мрежата. Социалните връзки, мрежите, формалните договори и другите инструменти, които не позволяват изолация на фирмата от социума, се разглеждат като основа за оцеляването на фирмата [8, p. 23-46; 36, p. 241-265]. Вярно е и обратното: фирмите могат да съответстват на нормите и законите на средата само, ако влязат в определена мрежа. Доброволното съгласие за изпълнение на правилата на мрежата по най-добрия начин се характеризира с термина *институционално вграждане* (от англ. ез. – *institutional embeddedness*), който подчертава институционалната адаптация на участника. Едновременно с това ефективността и лекотата на *вграждане* на предприятията в мрежовите структури в голяма степен се определят и от факторите на външната макросреда: законодателна база, банкова система, пазар на труда и др.

Организационна социология

Институционалната адаптация на организациите е предмет на разглеждане и от организационната социология. За първи път терминът *социално и културно вграждане* (от англ. ез. – *social and cultural embeddedness*) е предложен от Грановетър (от англ. ез. – Granovetter) [24, pp. 481-510]. Той лансира идеята за това, че икономическите отношения между фирмите се развиват на основата на мрежата от съществуващи порано социални отношения. Последните предопределят основните направления и форми, в които могат да се развиват икономическите контакти между фирмите. По такъв начин се подчертава първичността на социалните отношения във формирането на мрежата. Развивайки този подход, Буазо (от англ. ез. – Boisot) [12, pp. 135-158] и Хамилтън (от англ. ез. – Hamilton) [25, pp. 105-129] доказват, че институционализираните социални норми и ценности, приети от икономическите субекти влияят на възникването на бизнес мрежите. Атмосферата в организацията и особено корпоративната култура се разглеждат като основа за изграждане на мрежата [41].

Радикални и марксистки изследвания

Радикалните и марксистки настроените икономисти също имат своя принос за изследване на междуфирмената кооперация. Този подход обяснява съществуването на мрежите като властнически структури, възпроизвеждащи икономически и политически елит [49, pp. 97-113]. Емпирическата проверка на тази хипотеза е направена в традицията на социологическите изследвания, а за обекти на изследване са избрани *клубовете, обединените управления и неформалните властнически мрежи* [37].

Социална психология

Теория на социалните мрежи

Традициите на изследване на мрежите в социалната психология се отнасят към теорията на социалните мрежи. Този подход е ориентиран към изучаване на позициите на икономическия субект в мрежата. Социалната психология не само анализира традиционните категории на мрежите, например *централност* (от англ. ез. – centrality) и *структурна еквивалентност*, но предлага и ново разбиране за измененията на неформалните структури, обединените управления [13, pp. 189-212] и т.н. Анализът на социалните мрежи допринася и за изследване на тяхната динамика, подчертавайки, че структурата на мрежата съответства на времевите параметри.

Екология на популациите

Като не свързва оцеляването на организацията или мрежата с източниците на тяхното съществуване, теорията на популациите съвсем естествено прави опит да обобщи много теории. Екологията на популациите потвърждава влиянието на процеса на мрежообразуване (както формален, така и неформален) и оцеляването на фирмите върху икономическата им целесъобразност и ефективност в дългосрочен период [23, pp. 319-340].

Същевременно, разгледаните дисциплинарни подходи признават основния принос на екологията на популациите, а именно – *организациите, действат колективно, споделят обща участ*. Опирайки се на тази теза, последователите на теорията на ресурсната зависимост установяват, че изградените от организацията кооперативни връзки значително влияят на нейната резултативност [38]. А в рамките на икономиката на отрасловите пазари се допуска съществуването на хибридни структури, предполагащи непазарни връзки между организациите [54, pp. 269-296].

Интерпретациите на положителните и отрицателните страни на мрежите са много. Различните икономически теории обясняват появата на мрежите главно с две причини:

- първо, предотвратяване на провала на фирмата на пазара;
- второ, стремежът на фирмения мениджмънт към повишаване на ефективността.

Положителният ефект от мрежовата организация най-често се обяснява с намаляване на разходите за производство и координация. Същевременно изследванията показват, че мрежите са инструмент за контрол и неформална кооперация.

Следователно мрежите могат да бъдат обяснени двояко – и чрез разходите за координация, и чрез социалните контакти, позволяващи не само въграждането на организациите в нормативно-законодателната среда, но и придобиването на легитимност, а понякога и власт.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Интегрираното прилагане на различни дисциплинарни подходи подпомага концептуализацията на междуфирмените мрежи, от една страна, и изграждането на съвременния фундамент за развитие на редица управленски дисциплини, от друга. Промяната на стопанисващия дадена фирма (член на мрежа) субект поставя на дневен ред въпросите за колективната конкурентоспособност и резултативност, съгласуване на интересите и стратегиите, генериране на съвместни активи и стимули за развитие на членовете на мрежата и др.

Според автора усъвършенстването на теорията на мрежите е предпоставка за развитие на теорията на фирмата, от една страна, и създаване на теоретическия фундамент за стремително развиващите се съвременни управленски подходи, от друга.

Авторът смята, че междуфирмените мрежи имат юридическа, икономическа, управленска и социална основа. Сред *юридическите фактори* най-същественият се дефинира от изгражданите договорни отношения между участниците в мрежата.

Икономическите фактори, определящи за съществуването на бизнес мрежите са:

1. Квазиинтеграционните процеси, предполагащи липсата на контрол върху собствеността и запазването му в управлението на активите на фирмите-членове на мрежата.
2. Кооперация на базата на нова организация на производството.

Някои от *управленските фактори* включват:

1. Стремеж за постигане на конкурентоспособност и на отделния участник в мрежата и на междуфирмените мрежи като цяло.
2. Трансферът на иновации, от малките и средните предприятия (от англ. ез. – *small and medium sized enterprises* – SMEs) и големите предприятия (от англ. ез. – *big enterprises* – *bigness*) и обратно е ключов за развитието на междуфирмените мрежи.
3. Еталонната власт (авторитет на мениджмънта, формиращ се с развитието на фирмата) често е определяща за включване на фирмата (особено ако е SMEs) в мрежата.

Сред *социалните причини* за изграждане на мрежите са:

1. Доверие между предприемачите в мрежата от предприятия.
2. Бизнес етика – коректност във взаимоотношенията на участниците в мрежата. При недобросъвестно поведение на фирмите, членуваща в междуфирмените мрежи съществува риск от разпространение на негативна информация за действията ѝ.
3. Неформални отношения, съществуващи и изграждани се между сътрудниците на партниращите компании.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Авдашева, С.** Хозяйственные связи в российской промышленности: проблемы и тенденции последнего десятилетия. М.: ГУ-ВШЭ, 2000.
2. **Катъкало, В.** Межфирменные сети: проблематика исследований новой организационной стратегии в 1980-1990-е гг. Вестник С.-Петербургского ун-та. Сер. Экономика 1999, (2).
3. **Куш, С., Д. Рафинеджид, А. Афанасьев** Сетевой подход в маркетинге: российский опыт. Вестник С.-Петербургского ун-та. Сер. Менеджмент 2002, (1).
4. **Мильнер, Б.** Теория организаций. М.: ИНФРА-М, 1998.
5. **Стерлин А., А. Ардишвили** Предпринимательские сети – новая форма организации межфирменного взаимодействия. – МЭ и МО, 1991 (4).
6. **Третьяк, О.** Историческая эволюция и новые ориентиры развития маркетинга. Российский экономический журнал 2001, (2).
7. **Alter, C, J. Hage** Organizations Working Together. Sage: London, 1993.
8. **Barlett, C, S. Goshal** Beyond the M-form, towards a managerial theory of the firm. Strategic Management Journal 14 (Winter Special issue), 1993.
9. **Barney, J., W. Ouchi** Information Cost and Organizational Governance. Manuscript, University of California, L. A., 1984.
10. **Barney, J., W. Ouchi** Organizational Economics: Toward a New Paradigm for Understanding and Studying Organizations. Jossey-Bass Publishers: San Francisco, 1986.
11. **Blois, K.** Vertical quasiintegration, Journal of Industrial Economics, 1972, 20 (3)..
12. **Boisot, M.** Markets and hierarchies in a cultural perspective, Organization Studies, 1986, 7 (2).
13. **Burt, R.** Cohesion versus structural equivalence as a basis for network sub-groups, Sociological Methods and Resea. 1978, 7.
14. **Chesbrough, H., D. Teece** When is virtual virtuous? Organizing for innovation, Harvard Business Review 1996, 74 (1).
15. **Ciborra, C.** Alliances as learning experiments: Cooperation, competition and change in high-tech industries. In Strategic Partnerships and the World Economy. Mytelka L. (ed.). Pinter: London, 1991.
16. **Collis, D., C. Montgomery** Competing on resources: Strategy in the 1990's, Harvard Business Review 1995, 73 (4).
17. **Davis, G.** Agents without principles? The spread of the poison pill through the intercorporate network, Administrative Science Quarterly 1991, 36 (4).
18. **Dosi, G., S. Winter, D. Teece** Toward a theory of corporate coherence. In Technology and Enterprise in Historical Perspective. Dosi G., Giannetti R., Toninelli P. A. (eds). Clarendon Press: Oxford, 1992.
19. **Dyer J., H. Singh** The relational view: Cooperative strategy and sources of interorganizational competitive advantage, Academy of Management Journal, 1998, 23 (4).
20. **Eisenhardt, K., C. Schoonhoven** Resource-based view of strategic alliance formation: Strategic and social effects in entrepreneurial firms. Organization Science 1996, 7 (2).
21. **Foss, N.** Knowledge-based approaches to the theory of the firm: Some critical comments. Organization Science 1996, 7 (5)..
22. **Gerlach, M.** The Japanese corporate network: A blockmodel analysis. Administrative Science Quarterly 1992, 37 (1).
23. **Grandori, A.** Negotiating efficient organization forms. Journal of Economic Behavior and Organization, 1995, 16.
24. **Granovetter, M.** Economic action and social structure: The problem of embed-dedness. American Journal of Sociology 1985, 91.
25. **Hamilton, G., W. Zeile, W. Kim** The network structure of east asian economies. In Capitalism in Contrasting Cultures. Clegg S., Redding S., Cartuer M. (eds). De Gruyter: Berlin, 1990.
26. **Handy, C.** Balancing corporate power: A new Federalist paper. Harvard Business Review 1992, 70 (6).
27. **Harbison, J., P. Pekar** Smart Alliances Booz-Allen & Hamilton: N. Y., 1997.
28. **Jensen, M., W. Meckling** Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics 1976, 3 (4).
29. **Mariti, P., R. Smiley** Co-operative agreements and the organization of industry. Journal of Industrial Economics 1983, 31 (4).
30. **Martin, S.** Private and social incentives to form R&D joint ventures. Review of Industrial Organization 1994, 9.
31. **Mason, E.** Price and production policies of large-scale enterprises. American Economic Review 1999, 29 (1).
32. **McGuire, J.** Agency theory and organizational analysis. Managerial Finance 1988, 14 (4).
33. **Miles, R., C. Snow, J. Mathews, H. Coleman** Organizing in the knowledge area: anticipating the cellular form. Academy of Management Executive 1997, 11 (4).
34. **Nelson, R.** National Innovation Systems: A Comparative Analysis. Oxford University Press: Oxford, 1993.
35. **Nohria, N., R. Eccles** (eds). Networks and Organizations. Harvard Business School Press: Boston, MA, 1992.
36. **Oliver, C.** Determinants on interorganizational relationships: Integration and future directions, Academy of Management Review 1990, 15 (2).
37. **Perucci, R., H. Potter** Networks of Power. De Gruyter: Berlin, 1989.
38. **Pfeffer, J., G. Salancik** The External Control of Organizations – A Resource Dependence Perspective. Harper & Row: N. Y., 1978.
39. **Reve, T.** (ed.). Horizontal and vertical alliances in industrial marketing channels. Advances in Distribution Channel Research. JAI Press: Greenwich, 1992.
40. **Richardson, G.** The organization of industry. The Economic Journal 1971, 82 (327).
41. **Ring, P.** Processes Facilitating Reliance on Trust in Inter-Organizational Networks. European Science Foundation Conference, Berlin, 1993.
42. **Science, Technology and Industry Outlook.** OECD: Washington, DC, 2002.
43. **Silverberg, G., B. Verspagen** Learning, innovation and economic growth: A long-run model of industrial dynamics. Industrial and Corporate Change 1994, 3 (1).
44. **Simon, H.** Satisficing. In The New Palgrave: A Dictionary of Economics, Vol. 1. Eatwell J., Millgate M., Newman P. (eds). Palgrave: London, 1987.
45. **Thorelli, H.** Networks: Between markets and hierarchies. Sloan Management Review 7 (1), 1986.
46. **Trendsetter Barometer.** Coopers & Lybrand, 1998.
47. **Volberda, H.** Building the Flexible Firm. Oxford University Press: Oxford, 1998.
48. **Wernerfelt B.** A resource-based view of the firm, Strategic Management Journal 1984, 5 (2).
49. **Whitt, J.** Can capitalists organize themselves? In Power Structure Research. Domhoff G. W. (ed.). Sage: Beverly Hills, 1980.
50. **Whittington, R., M. Mayer** Beyond of behind the M-form: The structures of European business. In Strategy, Structure and Style. Thomas H., O'Neal D., Chertman M. (eds). John Wiley & Sons: N. Y., 1997.
51. **Williamson, O.** Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications. A Study in the Economics of Internal Organization. Free Press: N. Y., 1975.
52. **Williamson, O.** The economics of organization: The transaction cost approach. American Journal of Sociology 1981, 87 (3).
53. **Williamson, O.** The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. Free Press: N. Y., 1985.
54. **Williamson, O.** Comparative economic organization: The analysis of discrete structural alternatives. Administrative Science Quarterly 1991, 36 (2).
55. **Парашкевова Л., А. Парашкевова** Предприемачество в глобалната икономика, В., Колор-принт, 2007.
*Aleksandra Parashkevova,
*Александра Парашкевова, асистент, доктор, факултет „Международна икономика и администрация“ – Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, катедра “Администрация и управление”

Network in the context of the Company Theory

Мрежата в контекста на Теорията на фирмата

Aleksandra Parashkevova*
Александра Парашкевова*

Abstract: Purpose of the present paper is to analyze the emergence of network paradigm in the context of development of Company theory as well as to present advantages and disadvantages of network organization from the different theories point of view.

Key words: management, company, cooperation, network.

Анотация: Целта на статията е да се анализира появата на мрежова парадигма в контекста на развитие на теорията на фирмата, както и да се представят положителните и отрицателните страни на мрежовата организация от гледна точка на различните теории.

Ключови думи: управление, фирма, кооперация, мрежа.

Увод

Анализирайки междуфирмената кооперация повечето теоретически подходи, акцентират върху определянето на нейните предимства и недостатъци¹. Това е причината в настоящата разработка да се коментират плюсовете и минусите на мрежата от позицията на съвременната теория на фирмата. Този подход е задължителен, защото мрежите често се анализират много едностранчиво – или силно положително, или силно отрицателно. Обобщенията за приноса на управленските подходи за развитие на мрежите, техните положителни и отрицателни страни са показани в табл. 1 и 2.

Теория на фирмата

Амбициозна цел на управленската наука е изграждането на съвременна концепция на фирмата, която да обединява теоретичните знания и да обединява добрите практики във функционирането на

¹ Първите изследвания отделят голямо внимание на междуличностните отношения между сътрудниците в организациите. Основният акцент на проучванията пада върху анализа на неформалните връзки, които се основават на двустранните взаимоотношения. По-късно мрежовите организации биват разглеждани като формални управляеми структури, представляващи естествена алтернатива както на пазарната, така и на йерархичната координация. Развитие на това направление в изследванията на пазарните структури е подпомогнато от емпиричните наблюдения на дейността на редица големи международни компании. Но твърдото противопоставяне между мрежата и пазарните и йерархичните структури постепенно се заменя с активно обсъждане на предимствата на мрежовите структури (информационна откритост и адаптивност към стремително променящите се условия на пазара, възможности за органично включване на иновациите в мрежата от взаимодействащите субекти).

фирмата. Според Фос (от англ. ез. – Foss), организационната теория се занимава с проблемите на стартирането и развитието, границите и вътрешната организация на фирмата [21]. Изследователите все по-често използват модела на мрежовото сътрудничество, за да обяснят границите на фирмата. А теорията на организацията често използва набор от аргументи, заимствани от икономиката, социологията, социалната психология и други научни области.

Същевременно акцентът върху ресурсите и знанията като основа за конкурентните предимства на бизнес организациите, признаването за необходимостта от постоянно обучение в условията на висока изменчивост и технологична неопределеност на околната среда, зависимостта от иницирането и внедряването на технологични иновации във фирмата спомагат за формиране на нова интерпретация на междуфирмените мрежи². Авторът споделя виждането на много изследователи, че един от основните фактори на съвременния етап на развитие на мрежите е набиращата скорост технологична глобализация.

Ограничения на икономиката на транзакционните разходи и значението на ресурсния подход

Централен елемент на съвременната управленска теория е идеята за това, че конкурентноспособността на фирмата се дължи на уникалните ѝ труднокопируеми компетенции [10; 16]. Имайки предвид тази теза, границите на фирмата следва да се установяват съобразно набора ѝ от ресурси и собствеността ѝ върху тях [14].

През последните двадесет години границите на фирмата се обясняват чрез постулатите на *икономиката на транзакционните разходи* (от англ. ез. – *transaction cost economics – TCE*) [51; 52; 53]. *TCE* все още има силни позиции като един от най-разпространените управленски подходи, изясняващи процеса на формиране на стратегическите алианси [11; 15]. Другите научни направления също обясняват мотивите за сътрудничеството с желанието за оптимизиране на транзакционните разходи. *TCE* акцентира на опортюнизма и индивидуалистичните намерения на партниращата

² В статията термините междуфирмени мрежи, бизнес мрежи и предприемачески мрежи се приемат като равностойни.

страна в договорните отношения, но не взема предвид другите мотиви и причини, инициращи включването на организацията в бизнес мрежа. Опонентите на тези възгледи доказват, че разглеждането на фирмата чрез участието ѝ в договорна система отрича ролята ѝ на носител на компетенции, което на практика означава, че процесът на обучение, законодателно изграждане и успехът на новите технологични стратегии играят подчинена роля [14; 30]. Освен това, договорното разбиране за фирмата има статичен характер, асоциирано с пасивното ѝ поведение, което не е насочено към търсенето на печалба, а е фокусирано върху отличителните ѝ компетенции и достигането на конкурентните ѝ предимства.

От гледна точка на стратегическото позициониране на компетенциите, икономическата организация е система, чиято траектория варира в зависимост от непрекъснатите промени на входа и рокадите на технологиите в „черната кутия“. Това, което се получава на изхода, влияе активно върху системата – фирмата. В рамките на ресурсния подход (от англ. ез. – *resource based theory* – **RBT**) фирмата се възприема като сноп от ресурси и компетенции [48], които са основа на конкурентните ѝ предимства (те могат да бъдат както *осезаеми*, така и *неосезаеми*). Според логиката на ресурсния подход, анализът на взаимодействието между фирмите предполага, че изолираните, не свързани договорно компетенции, принадлежащи на различни компании, се нуждаят от интеграция и съвместно управление.

Еволюционна теория на фирмата

Еволюционната теория традиционно коментира двойствеността, визирайки статиката и динамиката на фирмата. Този подход, първо, осигурява по-задълбочен анализ на процеса на обучение и, второ, разглежда статичните и динамичните условия като атрибути на външната среда на фирмата. Динамичната среда обуславя поведението на фирмите-участнички в мрежата и предопределя тяхната конфигурация.

Анализирайки поведението на мрежата, привържениците на еволюционния подход твърдят, че компаниите възприемат навиците и опита на своите партньори, като не винаги се ръководят от максимизиране на мрежовата ефективност. Аргументите на еволюционния подход частично съвпадат с постулатите на еволюционната икономика [34] и поведенческата теория [41, 35]. Базирайки се на концепцията за ограничена рационалност изследователите твърдят, че компаниите могат да демонстрират удовлетворително поведение в условията на ограничени знания. Същевременно се подчертава и положителният ефект от обучаващото поведение в дейността на компаниите в динамичен контекст [15; 43]. Опирайки се на опита на високотехнологичните отрасли Силверберг (от англ. ез. – Silverberg) и Верспаген (от англ. ез. – Verspagen) емпирически доказват, че в краткосрочен план фирмите не винаги демонстрират оптимално и

ефективно поведение [43]. Напротив, в дългосрочна перспектива поведението на фирмата, ориентирана към обучение, генерира по-високи доходи.

Като цяло аргументацията на еволюционната теория се основава на факта, че в динамична среда, характерна с технологични изменения и откритост на пазарите, непрекъснатият процес на обучение, реализиран чрез бизнес мрежа, е по-предпочитана форма на поведение на фирмата, докато в условията на устойчиви, добре организирани пазари по-адекватно е поведението, ориентирано към ефективност, постигана самостоятелно.

Подход, основан на знанията

Изследванията на високотехнологичните отрасли, безспорно играят решаваща роля за изясняване на фирмените мрежи. Те преориентират аргументацията в тяхна полза, като подчертават особена роля на технологиите и знанията. Подходът към фирмата, основан на знанията (от англ. ез. – *knowledge based view* – **KBV**), подчертава изключителното значение на знанията като ресурс и разглежда фирмата като източник (и/или хранилище) на технологични и организационни знания. Фирмата се възприема като форма на съществуване (организъм), която е способна да се обучава и развива на база на своите знания [18].

Напълно обясним е фактът, че **KBV** заимства редица изводи от ресурсния подход [38] и еволюционната теория [18]. Разглеждайки частично транзакционните разходи и мрежите, изследователите, прилагачи подхода, основан на знанията смятат, че икономията на транзакционни разходи в краткосрочна перспектива не е толкова важна, колкото технологичните способности, некодираното знание или разбирането за тенденциите на бързо променящите се пазари. В подобни публикации алиансите се представят като форма на реализация на процеса на обучение на фирмата, процес, в който тя открива нови възможности за предаване на знания и навици в гъвкави структури, състоящи се от множество партньори [15].

Възможностите за намиране и приложение на знания могат да бъдат реализирани чрез множество форми на фирмено сътрудничество [8; 11; 19]. Според **KBV** разнообразието от мрежи, които не са свързани с единна собственост, се увеличава, осигурявайки по такъв начин ефективна околна среда за намиране на нови знания [21]. В изследванията на кооперацията през последните години нарастващо значение придобиват въпросите на идентификация и използване на некодиремите знания. Тук могат да бъдат дефинирани основно два типа кооперация, свързани с процеса на *обучение* и с *взаимните инвестиции*. По гъвкавите, ориентирани към изследване форми на сътрудничество (не основани на единна собственост) могат да стимулират взаимния информационен обмен по-добре, отколкото съвместните предприятия и алианси, които в голяма степен изпълняват контролни функции. *Изследователските* (търсещите) форми на кооперация са насочени към придобиване на максимално

количество знания от външната среда и не са основани на строги правила, както йерархическите административни форми. Едновременно се отчита, че в ситуации, когато обучението предполага приложен характер и е ориентирано към производствена кооперация или други видове дейност на по-късните етапи във веригата на създаване на стойност, сътрудничество, основано на взаимни финансови инвестиции, може да се окаже по-уместно, отколкото кооперация, която не базира на единни инвестиции.

Тази нова тенденция в теорията на бизнес мрежите добре се вписва в логиката на самия подход *KBV*. Но *KBV* не обхваща всички аспекти на съвременната икономическа среда, и следва да бъде използван наред с другите интерпретации на *IFN*. Механичното обединение на неокласическата теория на фирмата и *TCE*, обаче, е невъзможно. Проблемът за опортюнизма и необходимостта от вземане на предпазни мерки противоречат на логиката на *KBV*, който твърди, че се изисква формална защита на знанията. Напротив, необходимо е пропагандиране на тяхното свободно разпространение. В тази ситуация е очевидна необходимостта от допълнителна емпирична проверка на теоретичните постановки на двата подхода.

В същото време междуфирмената кооперация, разглеждана от позициите на *KBV*, по-скоро поставя въпроси, отколкото дава отговори, тъй като емпиричното потвърждение на дефинираните хипотези явно не е достатъчно [27].

Поведенчески подход

Друг опит за проучване на мрежите и тяхната роля в икономиката е предприет от Дайер (от англ. ез. – Dyer) и Синх (от англ. ез. – Singh) [19]. Основавайки се на управленските традиции, тяхната разработка представлява оригинална компилация от съществуващи теории и опит за обединение на постулатите на неокласическата икономическа теория, *KBV*, *RBT* и *TCE*. Особено подчертавайки ролята на инвестициите, знанията, ресурсите и управлението, Дайер и Синх твърдят, че поведенческият подход към фирмата обяснява, как мрежата от взаимодействащи си фирми е способна да генерира конкурентни предимства, които могат да бъдат разпределяни между всички участници на мрежовото взаимодействие. Такава мрежа може да стане източник на особена предприемаческа рента – доход, който се създава само в процеса на взаимодействие между участниците в мрежата, а не такъв който може да бъде създаден от всяка отделно взета фирма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Почти универсалната природа на мрежовото взаимодействие се изследва от нарастващ брой учени от различни школи. Броят на трактовките на мрежата трудно се поддава на детайлна класификация. Причините за това са различните изходни точки в разглеждане на понятието, постепенното смесване на теориите и новите им интерпретации и компилации.

Първите крачки за изясняване на същността на мрежите е направен от последователите на поведенческата управленска школа през 1960-1970-те години. Отделни представители на институционалната теория и теорията на промишлената организация започват да преразглеждат своите възгледи относно фирменото сътрудничество в началото на 1970-те години. Анализираният по-горе паралелно развиващи се трактовки в голяма степен се обогатяват и развиват за сметка на взаимното им проникване. Кулминацията на смесването на подходите е теорията на фирмата, включила в себе си повечето от известните подходи. Резултат от това смесване е големият брой едностранни или хибридни класификации на мрежите, които трудно могат да бъдат проследени и операционализирани без да се познава предварително техния произход. За да се изяснят по-добре основите, върху които се изгражда мрежовата концепция авторите предлагат опростена класификация на теориите, които имат най-голям принос за обяснение на мрежите.

Според автора фирмената мрежова кооперация следва да се разглежда комплексно, като теоретичен фундамент, осигуряващ инструментариум за по-нататъшни изследвания.

Основавайки се на интердисциплинарния подход, изследванията на фирмените мрежи могат да се развиват в различни направления, най-перспективни, от които са:

• Операционализация на теорията и разработване на конкретни приложни измерители за дефиниране на резултативността на мрежата.

• Едновременно разглеждане на икономическите, социалните и други дисциплинарни фактори, дефиниращи мрежите.

• Увеличаващата се взаимозависимост на фирмите и управление на мрежата.

• Уточняване на изискванията, стоящи пред индивидуалните фирми в процеса на формиране на мрежово конкурентно предимство.

• Дефиниране на положителните и отрицателните страни на фирменото сътрудничество въз основа на емпирична проверка.

• Прецизиране на социалните фактори, защото те играят значителна роля за осъществяване на фирменото сътрудничество.

• Развитие на мрежата от гледна точка на динамиката на фирмата и решаващата роля на тенденциите в отрасъла.

Таблица 1

Икономически, социологически и други теории, допринесли за изследване на междуфирмените мрежи

Основни раздели на знанието	Теоретични подходи	Основни характеристики	Принос за изясняване на <i>IFN</i>	Автори
Икономика	Теория на отрасловите пазари	Намаляване на разходите за производство и координация	Икономия от мащаба, разнообразие, специализация и опит	Richardson, 1971; Blois, 1972; Teece, 1980; Eccles, 1981; Katz, 1986; Vonortas, 1994
	Институционална икономика	Намаляване на разходите в условия на усложняващ се механизъм за координация	Специфичност на активите, неопределеност, честота на транзакциите	Mason, 1939; Bain, 1956; Williamson, 1985; Thorelli, 1986; Powell, 1987
			Проблеми при измерването на фирмената дейност (результативност)	Barney, Ouchi, 1984
			Агентите имат ниска склонност към риск	Grossman, Schapiro, 1987; McGuire, 1988; Davis, 1991; Martin, 1994
	Теория на агентските отношения	Намаляване на разходите за опортюнистично поведение	Агентски разходи за мониторинг и функциониране на механизма на взаимните задължения	Jensen, Meckling, 1976; Barney, Ouchi, 1986
	Икономика на транзакционните разходи	Намаляване на транзакционните разходи	Специфични транзакционни инвестиции	Williamson, 1975
	Еволюционна икономика	Технология и разходи за обучение	Организационна кооперация с цел оцеляване по време на радикални технологични промени	Schumpeter, 1934; Chandler, 1992; Nelson, 1993
Социология	Теория на ресурсната зависимост	Разходи за поддържане на зависимостта	Стратегически манипулации с транзакциите	Evan, 1966; Jacobs, 1974; Benson, 1975; Pfeffer, Salancik, 1978; Aldrich, 1979; Reve, 1992; Schmidt, Kochan, 1977; Axelrod, 1984; Contractor, 1984; Jarillo, 1988; Hill, 1990; Grandori, 1991; Scharpf, 1993

KSI Transactions on KNOWLEDGE SOCIETY

			Степен на междуфирмена взаимозависимост	Van de Ven, Walker, Liston, 1979; Oliver, 1990
			Сложност на активите	Van de Ven, Walker, Liston, 1979; Killing, 1988; Osborn, Baughn, 1990
			Асиметрия на контрола върху ресурсите	Gray, 1987
			Типове зависимост: широта на отношенията	Alter, Hage, 1993
			Хоризонтална взаимозависимост (създаване на пул от ресурси)/ вертикална взаимозависимост (трансфер на ресурси)	Pfeffer, Salancik, 1978; Aldrich, Whetten, 1981
Институционална теория		Социалните контакти са основа за оцеляване на фирмата	Легитимизация	DiMaggio, 1986,
			Институционално вграждане	Whitley, 1990
Социология на организацията		Социалните връзки като основа за позициониране на фирмата	Социално вграждане	Granovetter, 1983; 1985
			Културно вграждане	Boisot, 1986; Hamilton, Zeile, Kim, 1990; Ring, 1993
	Радикални и марксистски учения	Мрежите като властнически структури	Властнически механизми (елит)	Moore, 1979; Whitt, 1980; Perucci, Potter, 1989
Социална психология	Теория на социалните мрежи	Достойнства, недостатъци на конкретна мрежова структура за определено време	Централност на позицията	Lomi, Grandori, 1993
			Структурна еквивалентност	Burt, 1978; Gerlach, 1992; Lomi, Grandori, 1993
			Анализ на кликите	Benassi, 1993
Биология	Екология на популациите	Перспективи на естествения подбор	Легитимизация	Carrol, Delacroix, Goodstein, 1990; Barley, Freeman, Hybels, 1991; Lomi, Grandori, 1993
			Обща участ (съдба)	Hannan, Freeman, 1977

Теории за фирмата, допринесли за междуфирмените мрежови изследвания

Теоретични подходи	Положителни и отрицателни страни	Принос за изясняване на <i>IFN</i>	Автори
Икономика на транзакционните разходи (TCE)	Намаляване на транзакционните разходи	Опортюнизъм	Williamson, 1975; 1996; Kogut, Zander, 1992; Parkhe, 1993; Shelanski, Klein, 1995
		Механизъм за инициране на взаимодействието	Coase, 1993; Williamson, 1988; 1991; Kogut, 1988; Za-jac, Olsen, 1993; Dyer, 1997; Madhok, 2002
		Защита, осигурена от правата на собственост	Osborn, Baughn, 1990; Hennart, 1991; Williamson, 1996; Poppo, Zenger, 1998; Argyris, 1999
Ресурсен подход (ресурсна теория на фирмата)	Достъп до външни ресурси	Ценни, редки, труднокопируеми и заменяеми ресурси	Penrose, 1959; Wernerfelt, 1984; Rumelt, 1984; Winter, 1987; Barney, 1988; 1991; Prahalad, Hamel, 1990; Peteraf, 1993; Collis, Montgomery, 1995
		Обучение	Levinthal, March, 1993; Eisenhardt, Schoonhoven, 1996; Teece, Pisano, Shuen, 1997
		Механизми за координация	Malmgren, 1961; Silver, 1984; Langlois, 1992; Goshal, Moran, 1995; Ahuja, 2000
Еволюционна теория	Координация на иновационния процес	Обучение	Simon, 1956; 1987; Cyert, March, 1963; Nelson, Winter, 1982; Nelson, 1991; Ciborra, 1991; Oster, 1992; Powell, Kogut, Smith-Doerr, 1996; Barnett, Burgelman, 1996; Zollo, Winter, 1999
		Механизми за координация	Allen, 1988; Dosi et al., 1988; Kogut, 1989; Dosi, Winter, Teece, 1992; Heide, Minner, 1992; Silverberg, Verspagen, 1994; Gulati, 1995; Foss, 1996; Saxton, 1997; Wade, 1996; Hagedoorn, Carayannis, Alexander, 2001
Подход, основан на знанията	Засилване на знанията - ключови ресурси на фирмата	Обучение за участие в процесите, свързани със знанията	Teece, 1980; Kogut, Zander, 1992; Foss, 1993; Nonaka, 1994; Nonaka, Takeuchi, 1995; Leonard-Barton, 1995; Inkpen, Crossan, 1995; Liebeskind, 1996; Edvinsson, Malone, 1997; Khanna, Gulati, Nohria, 1998; Krogh, Ichijo, Nonaka, 2000; Dyer, Nobeoka, 2000; Grant, Baden-Fuller, 2003
		По-високо равнище на организация на поръчките	Marshall, 1925; Nelson, Winter, 1982; Kogut, Zander, 1992
		Съвместна специализация	Silver, 1984; Conner, 1991; Foss, 1996
		Вътрешно многообразие и възможности за усвояване	Cohen, Levinthal, 1990; Spender, 1993; Grant, 1996; Kogut, 2000
		Изследване на експлоатацията	Argyris, Schan, 1978; Fiol, Lyles, 1985; March, 1991; Langlois, 1992; Hagedoorn, Schakenraad, 1992; Osborn, Baughn, 1993; Lane, Lubatkin, 1998; Hagedoorn, Narula, 1996; Hagedoorn, 2002
Поведенчески подход	Мрежова рента	Общи инвестиции. Ресурси. Процес на раз-пространение на знанията. Управление	Dyer, Singh, 1998

ЛИТЕРАТУРА

1. **Авдашева, С.** Хозяйственные связи в российской промышленности: проблемы и тенденции последнего десятилетия. М.: ГУ-ВШЭ, 2000.
2. **Катъкало, В.** Межфирменные сети: проблематика исследований новой организационной стратегии в 1980-1990-е гг. Вестник С.-Петербургского ун-та. Сер. Экономика 1999, (2).
3. **Куш, С., Д. Рафинеджад, А. Афанасьев** Сетевой подход в маркетинге: российский опыт. Вестник С.-Петербургского ун-та. Сер. Менеджмент 2002, (1).
4. **Мильнер, Б.** Теория организаций. М.: ИНФРА-М, 1998.
5. **Стерлин, А., А. Ардишвили** Предпринимательские сети – новая форма организации межфирменного взаимодействия. МЭ и МО, 1991 (4).
6. **Третьяк, О.** Историческая эволюция и новые ориентиры развития маркетинга. Российский экономический журнал 2001, (2).
7. **Alter, C, J. Hage** Organizations Working Together. Sage: London, 1993.
8. **Barlett, C, S. Goshal** Beyond the M-form, towards a managerial theory of the firm. Strategic Management Journal 14 (Winter Special issue), 1993.
9. **Barney, J., W. Ouchi** Information Cost and Organizational Governance. Manuscript, University of California, L. A., 1984.
10. **Barney, J., W. Ouchi** Organizational Economics: Toward a New Paradigm for Understanding and Studying Organizations. Jossey-Bass Publishers: San Francisco, 1986.
11. **Blois, K.** Vertical quasiintegration, Journal of Industrial Economics, 20 (3), 1972.
12. **Boisot, M.** Markets and hierarchies in a cultural perspective, Organization Studies, 1986, 7 (2).
13. **Burt, R.** Cohesion versus structural equivalence as a basis for network sub-groups, Sociological Methods and Research 1978, 7.
14. **Chesbrough, H., D. Teece** When is virtual virtuous? Organizing for innovation, Harvard Business Review 1996, 74 (1).
15. **Ciborra, C.** Alliances as learning experiments: Cooperation, competition and change in high-tech industries. In Strategic Partnerships and the World Economy. Mytelka L. (ed.). Pinter: London, 1991.
16. **Collis, D., C. Montgomery** Competing on resources: Strategy in the 1990's, Harvard Business Review 1995, 73 (4).
17. **Davis, G.** Agents without principles? The spread of the poison pill through the intercorporate network, Administrative Science Quarterly 1991, 36 (4).
18. **Dosi, G., S. Winter, D. Teece** Toward a theory of corporate coherence. In Technology and Enterprise in Historical Perspective. Dosi G., Giannetti R., Toninelli P. A. (eds). Clarendon Press: Oxford, 1992.
19. **Dyer, J., H. Singh** The relational view: Cooperative strategy and sources of inter-organizational competitive advantage, Academy of Management Journal, 1998, 23 (4).
20. **Eisenhardt, K., C. Schoonhoven** Resource-based view of strategic alliance formation: Strategic and social effects in entrepreneurial firms. Organization Science 1996, 7 (2).
21. **Foss, N.** Knowledge-based approaches to the theory of the firm: Some critical comments. Organization Science 1996, 7 (5).
22. **Gerlach, M.** The Japanese corporate network: A blockmodel analysis. Administrative Science Quarterly 1992, 37 (1).
23. **Grandori, A.** Negotiating efficient organization forms. Journal of Economic Behavior and Organization, 1995, 16.
24. **Granovetter, M.** Economic action and social structure: The problem of embed-dedness. American Journal of Sociology 1985, 91.
25. **Hamilton, G., W. Zeile, W. Kim** The network structure of east asian economies. In Capitalism in Contrasting Cultures. Clegg S., Redding S., Cartuer M. (eds). De Gruyter: Berlin, 1990.
26. **Handy, C.** Balancing corporate power: A new Federalist paper. Harvard Business Review 1992, 70 (6).
27. **Harbison, J., P. Pekar** Smart Alliances. Booz-Allen & Hamilton: N. Y. , 1997.
28. **Jensen, M., W. Meckling** Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics 1976, 3 (4).
29. **Mariti, P., R. Smiley** Co-operative agreements and the organization of industry. Journal of Industrial Economics 1983, 31 (4).
30. **Martin, S.** Private and social incentives to form R&D joint ventures. Review of Industrial Organization 1994, 9.
31. **Mason, E.** Price and production policies of large-scale enterprises. American Economic Review 1999, 29 (1).
32. **McGuire, J.** Agency theory and organizational analysis. Managerial Finance 1988, 14 (4).
33. **Miles, R., C. Snow, J. Mathews, H. Coleman** Organizing in the knowledge area: anticipating the cellular form. Academy of Management Executive 1997, 11 (4).
34. **Nelson, R.** National Innovation Systems: A Comparative Analysis. Oxford University Press: Oxford, 1993.
35. **Nohria, N., R. Eccles** (eds). Networks and Organizations. Harvard Business School Press: Boston, MA, 1992.
36. **Oliver, C.** Determinants on interorganizational relationships: Integration and future directions, Academy of Management Review 1990, 15 (2).
37. **Perucci, R., H. Potter** Networks of Power. De Gruyter: Berlin, 1989.
38. **Pfeffer, J., G. Salancik** The External Control of Organizations – A Resource Dependence Perspective. Harper & Row: N. Y., 1978.
39. **Reve, T.** (ed.). Horizontal and vertical alliances in industrial marketing channels. Advances in Distribution Channel Research. JAI Press: Greenwich, 1992.
40. **Richardson, G.** The organization of industry. The Economic Journal 1971, 82 (327).
41. **Ring, P.** Processes Facilitating Reliance on Trust in Inter-Organizational Networks. European Science Foundation Conference, Berlin, 1993.
42. **Science, Technology and Industry Outlook.** OECD: Washington, DC, 2002.
43. **Silverberg, G., B. Verspagen** Learning, innovation and economic growth: A long-run model of industrial dynamics. Industrial and Corporate Change 1994, 3 (1).
44. **Simon, H.** Satisficing. In The New Palgrave: A Dictionary of Economics, Vol. 1. Eatwell J., Millgate M., Newman P. (eds). Palgrave: London, 1987.
45. **Thorelli, H.** Networks: Between markets and hierarchies. Sloan Management Review 7 (1), 1986.

46. **Trendsetter Barometer.** Coopers & Lybrand, 1998.
47. **Volberda, H.** Building the Flexible Firm. Oxford University Press: Oxford, 1998.
48. **Wernerfelt, B.** A resource-based view of the firm, Strategic Management Journal 1984, 5 (2).
49. **Whitt, J.** Can capitalists organize themselves? In Power Structure Research. Domhoff G. W. (ed.). Sage: Beverly Hills, 1980.
50. **Whittington, R., M. Mayer** Beyond of behind the M-form: The structures of European business. In Strategy, Structure and Style. Thomas H., O'Neal D., Chertman M. (eds). John Wiley & Sons: N. Y., 1997.
51. **Williamson, O.** Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications. A Study in the Economics of Internal Organization. Free Press: N. Y., 1975.
52. **Williamson, O.** The economics of organization: The transaction cost approach. American Journal of Sociology 1981, 87 (3).
53. **Williamson, O.** The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. Free Press: N. Y., 1985.
54. **Williamson, O.** Comparative economic organization: The analysis of discrete structural alternatives. Administrative Science Quarterly 1991, 36 (2).
55. **Парашкевова Л., А. Парашкевова** Предприемачеството в глобалната икономика, В., Колор-принт, 2007.

*Aleksandra Parashkevova,

*Александра Парашкевова, асистент, доктор, факултет „Международна икономика и администрация” – Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, катедра “Администрация и управление”, Варна, 9007, к.к. Чайка

Challenges in front of the Bulgarian regions in the context of European development until 2020

Предизвикателства пред българските региони в контекста на европейското развитие до 2020 г.

Kremana Andonova¹
Кремена Андонова¹

Abstract: *In the global economic crisis and changing conditions for the European Development 2020 threats to the Bulgarian regions grow. This increase requirements to catch up in development, to become closer to the European socio-economic standard, to prepare and protect themselves from the upcoming challenges related to globalization, climate and demographic change, energy security. This leads to even greater relevance the need to revise the problems in regional development in Bulgaria, neglecting of which may divert the course of development, adopted by the European and national authorities and let the Bulgarian regions in isolation.*

Keywords: *regional development, regional policy, economic and social cohesion, regional differences, vulnerability index, strategy "Europe 2020"*

Анотация: *В условията на глобална икономическа криза и променящи се ориентири за европейско развитие към 2020 г. заплахите пред българските региони нарастват. Това поставя пред тях повишени изисквания – да навакнат в развитието си, като се доближат до европейските социално-икономически стандарти, и едновременно с това да се подготвят и защитят от предстоящите предизвикателства, свързани с глобализацията, климатичните и демографските проблеми, енергийната сигурност. От това произтича с още по-голяма актуалност необходимостта от ревизия на проблемите в регионалното развитие на България, пренебрегването на които може да отклони курса на развитието от възприетите европейски и национални цели и да остави българските региони в изолация.*

Ключови думи: *регионално развитие, регионална политика, икономическо и социално сближаване, регионални различия, индекси на уязвимост, Стратегия „Европа 2020“*

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Социално-икономическото позициониране на българските региони, от гледна точка на тяхното развитие като структурни единици на ЕС към настъпващия край на настоящия програмен период 2007 – 2013, е повече от тревожно. По данни на Евростат за 2008 г. [17] пет от шестте български региона от ниво 2 (регламентирани в Закона за регионално развитие от 2008 г. и съответстващо на NUTS II, според Номенклатурата на териториалните единици за статистиката на ЕС) попадат в последната десетка с най-ниски икономически показатели в ЕС. Причините за изоставането на българските региони са комплексни и са свързани с наследените и новосъздадени фундаментални структурни проблеми на развитието, задълбочаващите се дисбаланси и

ограничителите на икономическия растеж [14]. Наследените проблеми основно са свързани с осъществяваната мащабна трансформация на политическата, икономическата и социалната сфери – т. нар. преход към действаща пазарна икономика, демократични институции и правила, в периода преди приемането на България в ЕС. Недожеждането до ефективен край на структурните реформи в икономиката и свързаните с нея сфери доведе както до трайно влошаване на макроикономическата обстановка, така и до невъзможност на българските региони в навечерието на пълноправното членство в ЕС (01.01.2007 г.) да отговорят на високите социално-икономически критерии. Очакванията за догонване в развитието на средните европейски показатели през първите години на членството в ЕС се оказват твърде амбициозни в контекста на разразилата се световна икономическа рецесия, довела до понижаване на конкурентоспособността, остри социални смущения и задълбочаване на регионалните различия. Ето защо, приближаването до средните европейски икономически и социални показатели ще се прехвърли като водещ приоритет и през следващия планов период – след 2013 г.

Такава равносметка поставя с изключителна острота въпросите за актуалните проблеми в регионалното развитие на България и предизвикателствата пред българските региони в условията на променяща се Европа, които са предмет на анализ в настоящия доклад.

II. СЪВРЕМЕННИ ПРОБЛЕМИ НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Съвременното регионално развитие на България се определя от универсалната цел на регионалната политика на ЕС за намаляване на значителните икономически, социални и териториални различия, които все още съществуват между европейските региони. Регионалната политика на ЕС, отчиташа целите на Лисабонската стратегия и Стратегията от Гьотеборг, е израз на солидарността на ЕС към неговите по-малко облагодетелствани страни и региони. Тя се осъществява чрез интегрирани програми за подкрепа на устойчивото развитие на регионите, които са насочени към:

- реализиране в максимална степен на потенциала на всеки регион;

- повишаване на конкурентоспособността на всички региони;
- създаване на повече и по-добри работни места.

Предвид тези ключови приоритети на Европейската общност е разработена стратегическата платформа за реализиране на устойчиво интегрирано регионално и местно развитие, в контекста на прилагания от 2008 г. в България Закон за регионално развитие [3]. Водещ документ, в тази сфера е Националната стратегия за регионално развитие на Република България 2005-2015 (НСРРБ). Дългосрочното виждане за регионалното развитие до 2015 г., което се съдържа във визията на НСРРБ, е България да се превърне в страна-членка на ЕС, с динамично развиващи се региони, постигащи висок икономически растеж и заетост, устойчиво развитие, подобро качество на живот и запазено и валоризирано природно и културно наследство [10]. Във връзка с това основните стратегически цели са ориентирани към:

- прилагане на мерки за стимулиране на икономическото и социалното развитие на районите от ниво 2, за доближаване до средните показатели, определящи степента на развитие на регионите от ЕС;
- намаляване на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия чрез развитие на вътрешния потенциал на регионално и местно ниво.

НСРРБ съдейства за осигуряване на равни възможности за икономическо развитие, достъп до икономически ресурси, по-висок жизнен стандарт и благоприятни условия на живот във всички райони, противодействие на специфичните проблемни ситуации в изостаналите райони и като цяло за доближаване до стандартите на развитие на регионите на ЕС. Дългосрочната политика се основава на интегриран подход, търсещ баланс между различните аспекти на развитието (икономически, социален, екологичен и териториален) и между различните териториални общности и равнища.

Сравнителната оценка по съпоставими данни на Евростат отчита, че все още българските региони от ниво 2 значително изостават от средните равнища за ЕС (27) по показатели, като: БВП на човек от населението, равнища на заетост и безработица [8].

През 2008 г. пет от българските райони от ниво 2 са сред шестте района в ЕС с най-нисък БВП на глава от населението спрямо средните стойности за ЕС (27) – Северозападен район (СЗР) с 28% от средния показател за ЕС, Северен централен (СЦР) и Южен централен (ЮЦР) с 30%, а Югоизточен (ЮИР) и Североизточен район (СИР) са съответно с 36% и 37%. От българските райони се откроява единствено ЮЗР с 62%. Основна причина за напредъка на този район е, че в неговото териториално ограничение попада столицата, в която са концентрирани значителна част от икономическите и административни дейности, поради което тя остава най-привлекателното място за бизнес и заетост в страната.

Равнището на заетост на населението между 15-64 навършени години за периода 2004-2009 г. остава по-ниско от средното за ЕС (27). Регионалният разрез на

данните, направен въз основа на коефициента на заетост на населението на 15 и повече навършени години, потвърждава лидерската позиция на ЮЗР, в който равнището на заетост след 2006 г. е над средното за ЕС (27) – 53%. Коефициентите на заетост за 2009 г. за останалите райони са както следва: СЗР – 42.9%; СЦР – 45.2%; ЮИР – 47.6%; СИР 48.3%; ЮЦР - 48%.

За всички държави-членки на ЕС през последните години е характерно нарастване на безработицата, като резултат от влиянието на световната финансова криза, която се отразява и на българските региони, където също се наблюдава нарастване на безработицата през 2009 г., в сравнение с 2008 г. През 2009 г. равнището на безработица е най-високо в СИР (10.4%), а най-благоприятна е ситуацията в ЮЗР (4.1%). С коефициент за безработица под средната стойност за ЕС (27) – 8.9%, са и СЗР (8.0%), СЦР (8.4%), ЮИР (6.6%) и ЮЦР (7.3%).

Във вътрешнодържавен план може да се обобщи, че по разгледаните показатели на икономическо развитие няма силно изразени различия между районите от ниво 2. Като най-развит в икономическо отношение може да се определи ЮЗР, докато в най-неблагоприятна позиция се намира СЗР.

Сравнителният анализ на демографското състояние в районите на ниво 2 в България през последните години [1] като цяло потвърждава продължаващите негативни тенденции и характеристики, които са производни на тенденциите на демографски срив в страната – задържащите се ниско ниво на раждаемост и високо ниво на смъртността, сравнително по-ниската средна продължителност на живота (отколкото средния показател за ЕС) и по-високото ниво на детска смъртност в сравнение с другите европейски страни, както и отрицателното външно миграционно салдо. Последиците от дългогодишното развитие (повече от 20 г.) на тези демографски пороци могат да се обобщат по следния начин:

- намаляване на общия брой на населението на всички райони;
- влошена възрастова структура и възпроизводство, а оттук и намаляване на трудоспособните контингенти от населението и висок коефициент на възрастова зависимост;
- най-големи различия и дисбаланс в сравнение със средните стойности за демографското развитие на страната продължават да се наблюдават между Северозападния район и Югозападния район.

Различията между българските региони проличават много по-ярко на ниво области и общини. Във всеки район от ниво 2 има по една област с развитие по-бързо от останалите, като правило това са големите градове на България – София, Пловдив, Варна, Бургас и т.н., които съсредоточват в себе си икономическата и социална активност. Останалите области в рамките на районите от ниво 2 изпитват значителни дефицити в развитието си – инвестиционни, инфраструктурни, демографски, производствени и т.н., поради което все повече изостават в социално и икономическо отношение.

Множество са причините, които определят облика на регионалното развитие на България, като основните генератори на проблемите за задълбочаващите се междурегионални и вътрешнорегионални различия, без претенции за изчерпателност, могат да се систематизират по следния начин:

1. Намаляване на обема на реализираните преки чуждестранни инвестиции и неравномерна пространствена конфигурация на капитала

По данни на Националния статистически институт (НСИ) реализирането на ПЧИ в българските региони в годините преди финансовата и икономическа криза (до 2007 г.) се характеризира с постоянен годишен темп на нарастване, който е особено силно изразен в ЮЗР (в района се формират близо 70% от всички ПЧИ в страната).

Следващи по размер на генерирани ПЧИ са СИР и ЮИР, които заемат водещо място в развитието на туризма сред районите от ниво 2 в страната. Водещи центрове в СИР са градовете Варна и Шумен, където поради наличието на университети са създадени добри условия за привличане на млади хора и за осигуряване на квалифицирани кадри. В ЮИР водещи области по привличане на ПЧИ са Бургас (транспортна дейност), Стара Загора (инвестиции в промишлеността и енергетиката), следвани от област Сливен (преработваща промишленост и винопроизводство). В ЮЦР ПЧИ се реализират в сектори като преработваща индустрия, търговия и транспортни услуги, строителство и развитие на сезонни туристически дейности, като водещи области са Пловдив и Хасково.

На последни места сред районите от ниво 2 в страната по привличане на ПЧИ са СЦР и СЗР. Неравномерното разпределение на ПЧИ и инвестициите в дълготрайни материални активи по райони от ниво 2 в страната се запазва през последните години. Това се дължи на съсредоточаването им в силно урбанизирани, с добре развита инфраструктура зони в близост до столицата и големите градове в районите. Съществува ясно изразена диференциация между развитието на столичния град и останалите области в районите.

Ефектите от развитието на кризисните процеси за България и социално-икономическото развитие на българските общини се изразяват основно в съкращаване на входящия поток от ПЧИ в България за периода 2007 – 2009 г. с близо 5.3 млрд. евро (по данни на НСИ). Поради нестабилността на международните капиталови пазари, покачването на лихвените равнища по депозити и кредити, затрудняването на реалния сектор стратегическите чуждестранни партньори започват да изтеглят капиталите си от приемащите икономики, за да покриват загубите си у дома.

Отливът на инвестиционни потоци е дестабилизиращ фактор за българската икономика, обстоятелство, което ще продължава да деактивира чуждестранните инвестиционни инициативи. Дефицитът на ПЧИ ще ги превърща в още по-търсен ресурс, със жизненоважно значение за развитието на българските региони. Инвестиции се правят във всички направления, които могат да се превърнат в импулси на

развитието, а именно: иновации, квалификация на човешките ресурси, високи технологии, инфраструктурна съоръженост.

2. Неоползотворяване на стратегическия национален актив - геостратегическото положение на България

Въпреки, че по приоритета на НСРРБ „Развитие и модернизация на инфраструктурата, създаваща условия за растеж и заетост” постигнатият ефект и използваните ресурси е най-висок – 54.38% (измерен чрез индикатора „дял от изплатени средства по приоритети) [8], базовата инфраструктура е неразвита и зле поддържана [15] – т.е. транспортна, енергийна, комуникационна, иригационна, и др. Капитализация на благоприятното геостратегическо положение на страната предполага адекватно развитие на инфраструктурата, свързана с основните транспортни коридори, изграждане на алтернативни и ефективни връзки на север (мостове на р. Дунав), на запад (жп връзка с Македония, автомагистрала към Сърбия), високоскоростни жп връзки по основните вътрешни направления, развитие на капацитета на основните пристанища и др.

3. Незадоволително развитие на научноизследователска и развойна дейност

Независимо от опитите за внасяне на промени в системата на НИРД и иновациите в контекста на Лисабонската стратегия, българската икономика продължава да бъде с най-ниски показатели за иновации, по индекс на глобална конкурентоспособност, с най-малко регистрирани патенти в страната и чужбина на милион жители в ЕС. Според данни на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма за 2008 г. отраслите от иновативната група на промишлеността формират само 26% от добавената стойност в българската промишленост, срещу 46% в ЕС (27). България изостава хронично, заемайки последните места в ЕС по общи разходи и интензивност на НИРД. През 2008 г. разходите за НИРД са около 0.5% от БВП, при средна стойност от 1.9% за ЕС-27. Най-голям е дялът на разходите за НИРД на сектор „Държавно управление” (58.3%), основно от научни институти и организации, докато разходите на частния сектор са около 31.0%, на висшите училища и университетските болници – 9.6%, а на неправителствените организации – около 1.1% от всички разходи за НИРД.

4. Значителни бариери пред предприемачеството

Според Индекса на икономическа свобода за 2010 г. [16] България заема 75-то място от общо 179 наблюдавани страни (през 2009 г. – 56 позиция). Отстъплението показва спиране на ключови за страната реформи. Влошават се показателите за „размер на правителствените разходи”, „свобода от корупция”, „инвестиционната свобода”. Липсва подобрение и при индекса за „правата на собственост”. Икономическата свобода в България, която предствлява едно от ключовите условия за постигане на регионален растеж, е изправена пред три основни предизвикателства – високи държавни и общински разходи, неефективна администрация, незащитени права на собственост и корупция.

5. Негативни тенденции в развитието на

трудовия пазар, предопределени от оформянето на неблагоприятни качествени демографски структури на населението

Квалифицираната и добре подготвена работна ръка се определя като едно от базовите условия постигане на конкурентоспособност и регионален подем. С изключителна острота стои въпросът за развитието на този стратегически ресурс в бъдеще. Ясно изразени са тенденциите на понижаващо се количество и качество на трудовия ресурс, формирано от:

- намаляващо и застаряващо население – България е на първите места в ЕС по застаряване на населението (нарастващ дял на хората над 65 г.). Намаляват жените във фертилна възраст (15-49 г.) и остават ниски нивата на тоталния коефициент на плодовитост, който измерва среднородените деца на 1 жена във фертилна възраст. Въпреки, че в годините след 2005 г. той се увеличава (от 1.31 до 1.59 през 2009 г.), през 2010 г. коефициентът отново бележи понижение – до 1.49. За да се осигурява простотото възпроизводство на населението е необходимо стойностите на коефициента да се движат около 2.2;
- влошаване на образователната инфраструктура на България – дефицити в съвременно образователно ниво и компетенции, отговарящи на потребностите на пазара на труда (знания, умения, професионален опит, нагласи и мотивация), съчетано с високо равнище на отпадащите от училищното образование – въпреки, че дялът на преждевременно напусналите образованието сред населението на възраст 18 – 24 г. намалява (от 17.3% през 2006 г. до 13.9% през 2010 г., годишният брой на отпадналите от системата на образованието се запазва сравнително висок – между 30 000 и 20 000;
- изтичане на квалифицирана работна ръка (“brain drain”) – последица от отварянето на страната и демократизацията през последните десетилетия. Конкуренцията на чуждестранните висши училища също води до привличане на младите българи в чужбина, които след завършване на обучението (в преобладаващите случаи) остават да работят извън страната;
- висок контингент от т. нар. „обезкуражени лица” (лица, които са трудоспособни, но не търсят активно работа, защото са загубили надежда за намирането на такава), в т. ч. неграмотни, с ниско образование и квалификация. Обезкуражените лица на възраст 15 - 64 навършени години са 226.5 хил. през 2010 г., или 13.0% от икономически неактивните в същата възрастова група [2]. В сравнение с 2009 г. броят им отбелязва увеличение с 66.5 хиляди.

6. Липса на координация между националните стратегии и политики, отсъства приемственост и надграждане на цели и мерки.

В България понастоящем действат 159 основни стратегически документа (съгласно данни на Министерски съвет - www.strategy.bg), които се

реализират във всички области на общественото развитие – регионална политика, бизнес среда, социална политика и заетост, междусекторни политики, наука и технологии, образование, околна среда, устройство на територията, транспорт, туризъм, финансова и данъчна политика, земеделие и развитие на селските райони, държавна администрация и др. През 2010 г. е направен актуален преглед на стратегическите документи на национално ниво, като е посочен и срокът на тяхната валидност, предприети са стъпки за актуализация на някои от тях в съответствие с измененията на стратегическите документи на ЕС (например свързаните с регионалното развитие на България във връзка с приетата „Стратегия 2020” на ЕС) [6]. Въпреки това, остава основателното съмнение доколко е налице системна обвързка между множеството стратегии, планове и програми за реализация на секторните и интегрални политики и особено по отношение на тяхната регионална проекция и координация. Дори и това да е постигнато в известна степен на национално ниво, практиката показва, че все още не се извършва достатъчен регионален контрол по тяхното изпълнение и актуализация при необходимост, не се анализират причините за неизпълнението им, както и възможна оптимизация в следващите периоди.

7. Силно ограничен напредък по отношение на развитието на трансграничното и транснационалното сътрудничество

Едва 0.35% е постигнатият ефект и използваните ресурси по този приоритет на НСРРБ [8]. Общият финансов ресурс по програмите за трансгранично сътрудничество възлиза на над 840 млн. лв., от които над 750 млн. лв. по програмите за вътрешни граници (Румъния, Гърция) и над 90 млн. лв. по програмите за външни граници (Сърбия, Македония и Турция). По Програма за трансгранично сътрудничество „Румъния – България 2007-2013“, към ноември 2010 г. са сключени и са в процес на изпълнение 57 договора за изпълнение на трансгранични проекти на обща стойност над 143,4 млн. лв., от които дела на ЕФРР е почти 125 млн. лв. В 30 от проектите са с водещи партньори български организации, а общият брой на българските партньори е 86, от които 19 общини.

III. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД БЪЛГАРСКИТЕ РЕГИОНИ В КОНТЕКСТА НА „СТРАТЕГИЯТА 2020”

Курсът на политиката за регионално развитие в България както досега, така и за напред, ще се определя от целите на Кохезионната политика на ЕС. За периода 2007 – 2013 г. те са дефинирани, както следва [7]:

- цел „Конвергенция“ – стимулиране на растежа и заетостта в най-изоставащите региони. Тя акцентира предимно върху иновациите и обществото на знанието;
- цел „Регионална конкурентоспособност и заетост“ – допринася за укрепване на конкурентоспособността и атрактивността на регионите, както и на заетостта, като изпреварва икономическите и социалните промени;
- цел “Европейско териториално сътрудничество“ – засилване на сътрудничеството на трансгранично, транснационално и

междурегионално равнище. Насърчава вземането на общи решения от институциите на различни държави в областта на градското, селското и крайбрежното развитие, развитието на икономическите отношения и създаването на мрежа от малки и средни предприятия

Цялата територия на България, както и съставящите я отделни региони, отговарят на критериите за финансиране от Кохезионния фонд, по целта „Конвергенция” – според равнището на БВП на глава от населението, което е по-малко от 75 % от средния за ЕС.

Направеният по-горе анализ на проблемните области в развитието на българските региони свидетелства, че предстои постигането на още много предизвикателства, преди те да демонстрират убедително доближаване до социално-икономическите критерии на ЕС. Дефицитите в инвестициите, изследователската дейност, инфраструктурата, човешкия капитал, функционирането на държавната администрация, процеса на стратегическо планиране и управление, сътрудничеството между регионите, оказват задържащо влияние върху способността за приспособяване на регионите към икономическите и социалните промени и ги извеждат като още по-значими предизвикателства в бъдеще.

Политиката на сближаване допринася за увеличаване на растежа и благоденствието в цяла Европа едновременно с намаляването на икономическите, социалните и регионалните различия. Въпреки това, дълготрайните социални последици от кризата, търсенето на иновации, произтичащо от новите световни предизвикателства, и необходимостта от увеличаване на ефективността на публичните разходи налагат реформиране на политиката за сближаване, за да може тя по най-добрия начин да подкрепи целите на Стратегията „Европа 2020“. В средносрочен план и до 2020 г. ЕС трябва да преодолее последиците от дълбоката финансова и икономическа криза, да намали безработицата и бедността, като едновременно с това осъществи прехода към икономика с ниски емисии на въглероден двуокис. В процеса на прилагане на необходимите реформи са ангажирани всички държави-членки, вкл. и България, които трябва да увеличат ефективността на политиките с поставяне на акцент върху постигането на резултати.

В този смисъл, е наложително преразглеждане на бъдещите предизвикателства за регионите в променяща се Европа. В съответствие с перспективния анализ на вероятните въздействия върху регионите на ЕС [19], са определени четири ключови предизвикателства, които ще влияят върху развитието на европейските региони през годините на следващия програмен период до 2020 г., а именно:

- глобализацията, създаваща възможности за достъп до огромни нови пазари, но поставяща пред нови предизвикателства европейския капацитет за управление на структурните промени и социалните последици от тези промени;
- демографските промени, които променят възрастта и структурата на работната ръка и

повдигат нови значими въпроси, свързани с икономическата ефикасност и миграционните процеси;

- влиянието на климатичните промени върху околната среда в Европа, изискващи полагане на по-големи усилия както за намаляване на парниковите газове, така и за адаптиране към последиците от климатичните промени;
- сигурност и независимост на енергийните доставки – ограничените доставки, нарасналото търсене и задължението за намаляване на вредните емисии, определят необходимостта от разработване осигуряване на алтернативни енергийни източници, преминаване към нисковъглеродна икономика в Европа.

Поради своята изостаналост в сравнително европейски план шестте български района от ниво 2 попадат сред регионите, които са силно уязвими от тези предизвикателства [8]. Пет от шестте района попадат в групата на силно уязвимите и по четирите предизвикателства. Единствено ЮЗР попада в групата на силно уязвими региони по две от четирите предизвикателства – климатични промени и енергийни предизвикателства. Ефектът от предизвикателствата върху европейските региони условно е прогнозиран чрез съответните индекси на уязвимостта.

По отношение на индекса на уязвимост от глобализацията, който отчита нивата на производителността, заетостта и нивото на образование, петте български района от ниво 2 (освен ЮЗР с индекс 39) са сред най-уязвимите в Европа. ЮЦР е с най-висок индекс 100, а останалите ЮИЗ, СИР, СЗР и СЦР са с индекси, съответно между 97 и 83.

Глобализацията предизвиква бързи промени, на които хората и фирмите трябва да могат да отговорят. Съществува риск глобализацията да засили зависимостта на регионално ниво. Тъй като сравнителните предимства на производството, свързано с ниски разходи/ниско заплащане продължават да се насочват към възникващите икономики, регионите без капацитет за развитие на икономика, основана на знанието е много вероятно да бъдат най-засегнати от процесите на пренасочване. Добре образованата работна сила осигурява гъвкавост и мобилност необходими за преодоляване на негативните ефекти от глобализацията. Ниските нива на заетост и образование могат да повишат риска от нарастване на социалната поляризация сред регионите.

По отношение на демографските промени, измерени чрез индекса на уязвимост от демографските промени, който отчита нивата на възраст на работната сила, възрастова структура на населението и намаляване на населението на регионите, в изключително уязвима позиция попада СЗР. Това е единственият регион в ЕС, който е с индекс 100. Демографските промени представляват силно предизвикателство и за останалите български региони – СЦР (индекс 70), ЮЦР (индекс 58), ЮИР (индекс 52). ЮЗР е с индекс 35.

Регионите с население, което се характеризира с влошена количествена и качествена демографска структура, имат намален потенциал за икономически растеж, като последица от намаляващата работна сила.

Тези региони ще бъдат изправени пред трудности, свързани с финансирането на основни публични услуги, като здравеопазване и социални грижи, жилищна и транспортна инфраструктура, както и ИКТ инфраструктура, което може да доведе до нарастване на социалната поляризация и бедността.

По отношение на енергийните предизвикателства стойностите на индекса на уязвимост, който отчита нивата на външна и вътрешна сигурност на доставките, енергийно потребление, карбонови емисии, се движат между 71 и 51 пункта, като ЮЗР отново е с най-нисък индекс (51). Най-висок е индекса на ЮИР (71). Всички български региони попадат в групата на 49-те най-уязвими в енергийно отношение региони (от общо 267).

Енергийната интензивност на националната икономика остава изключително висока, около 40-50% над средното равнище за ЕС (27), измерено като общо крайно енергийно потребление в тона нефтен еквивалент спрямо БВП по паритет на покупателната способност. Ниските изходни нива на енергийна ефективност се комбинират с очаквания за рязко повишаване на цените на електроенергията. Фактори за увеличаване на цените на електроенергията са влизането в сила на дългосрочни непазарни договори за доставка от обновените централи, използващи лигнитни въглища и изкупуването на електроенергията от ВЕИ с високи цени, включване на квотите за търговия с емисии на парникови газове в крайните продажни цени, евентуален отказ от преотстъпване на квоти за парникови газове на термичните централи след 2013 г. за сметка на увеличени държавни приходи, забавено въвеждане и/или отказ от нови блокове в АЕЦ Белене и АЕЦ Козлодуй [5]

И шестте български региона са изправени пред предизвикателствата на климатичните промени, но в далеч по-умерена степен. Диапазонът на индекса на уязвимост, отчитащ нивата на заплахи от наводнения, брегова ерозия, опустиняване и засушаване, за петте региона се движи между 72 (СИР) и 63 (ЮИР), като ЮЗР отново е с най-ниска стойност на индекса – 46. Въпреки това петте български региона отново са сред най-уязвимите в Европа, предвид това, че 243 от всички 267 региона са индекс по-нисък от 63.

Климатичните промени представляват значително предизвикателство пред отрасли, които са с приоритетно значение за българските региони – селското и горското стопанство, рибарството, производството на енергия и туристическата индустрия, както по отношение превенцията на природни катаклизми, като засушаването, пожарите, бреговата ерозия и наводненията.

Хоризонтите на 2020 г., очертани в Стратегията „Европа 2020“, налагат необходимостта от предприемане на действия за намаляване на икономическите и социалните различия в Европа, както и за ефективно реагиране на коментираните по-горе предизвикателства, пред които са изправени европейските региони през предстоящия програмен период. Разбира се подсилването на позициите на отделните региони, особено когато те са на последните

места в европейската листа по конкурентоспособност, каквито са българските, зависи от способността на националната икономика да успее по-бързо да излезе от настоящата криза и изцяло да преориентира политиката си към повишаване на конкурентоспособността. Всичко това зависи от адекватното развитие на основните фактори за растежа на икономиката и от ориентирането на националните цели в изпълнение на стратегията „Европа 2020“, в съответствие с дефинираните приоритети в рамките на седемте водещи инициативи за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж.

В отговор на това е приетата Национална програма за реформи 2011 – 2015 г. в изпълнение на стратегията „Европа 2020“ [9]. Програмата извежда като ключови национални цели:

- постигане на равнище на заетост 76% сред населението на възраст 20-64 г. до 2020 г.;
- повишаване на инвестициите в научноизследователска и развойна дейност в размер поне 1,5% от БВП до 2020 г.;
- постигане на 16% дял на възобновяеми енергийни източници в брутното крайно потребление на енергия и повишаване на енергийната ефективност с 25% към 2020 г.;
- намаляване на дела на преждевременно напусналите образователната система до 11% и установяване на дела на 30-34 годишните със завършено висше образование – 36% до 2020 г.;
- намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Измина четвъртата година от членството на България в ЕС, а очакванията за подобряване на социално-икономическите позиции на българските региони не се сбъдват. Съвременните проблеми в развитието на регионите, както и идентифицираните бъдещи предизвикателства по линия на глобализацията, демографските и климатичните промени, нестабилността в енергийния сектор, подсилват още повече негативните нагласи за бъдещето. Преодоляването на тази сложна ситуация зависи до голяма степен от постигане на единомислие за ориентирането на политиката за регионално развитие, нейните цели, основни инструменти, ключови мерки и реалистичността на очакваните резултати. На практика това е свързано с:

- политическа и експертна консолидация при прилагането на мерките за излизане от кризата и икономическо възстановяване;
- идентифициране на основните проблеми, дисбаланси и ограничители на растеж и конкурентоспособност на националната икономика;
- регионална верификация на реалистичността на националните цели, приоритети, обслужващи ги механизми, както и координация на регионалните инструменти и ресурси за тяхното удовлетворяване;

- изграждане на механизъм за текущ контрол, преглед и оценка на напредъка по достигане на националните цели и приноса им за генериране на регионален подем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анализ на социално-икономическото развитие на РБ, проект м. май 2011, www.eufunds.bg/document/1161 (достъпно на 20.12.2011)
2. Демографски процеси през 2010 година, НСИ, <http://www.nsi.bg/EPDOCS/Population2010.pdf> (достъпно на 19.12.2011)
3. Закон за регионално развитие на Р България, ДВ бр. 50, 30.05.2008, посл. изменения и доп. през 2009 г.
4. Иванов, Т. Регионалното развитие на Родопите пред предизвикателствата на бъдещето и необходимостта от ново политическо насочване, сп. Родопи, 5-6/2011
5. Икономика на нисковъглеродната енергетика, БСК, 2010 [http://www.bia.bg.com/language/bg/uploads/files/analysis_2_files/bulgarian_industrial_association_analysis_1274359945_Book%20\(1\).pdf](http://www.bia.bg.com/language/bg/uploads/files/analysis_2_files/bulgarian_industrial_association_analysis_1274359945_Book%20(1).pdf) (достъпно на 19.12.2011)
6. Концепция за програмиране на развитието на РБ, приета от Съвета за развитие към МС, <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?g=&n=9&p=0211&s=001> (достъпно на 19.12.2011)
7. Кохезионната политика на ЕС 2007 – 2013 г. Коментари и официални текстове, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_bg.pdf (достъпно на 19.12.2011)
8. Междинна оценка и доклад за изпълнение на Националната стратегия за регионално развитие за периода 2005-2015 г., 2010, http://www.espon-interstrat.eu/admin/attachments/Mid_Term_Evaluation_of_NRDS_of_Bulgaria_Bn.pdf (достъпно на 19.12.2011)
9. Националната програма за реформи на РБ (2011-2015) <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=700> (достъпно на 19.12.2011)
10. Национална стратегия за регионално развитие 2005-2015 г., МРРБ, София 2005, www.mrrb.government.bg. (достъпно на 18.11.2011)
11. Основни резултати от наблюдението на работната сила през първото тримесечие на 2010 г., Национален статистически институт, <http://www.nsi.bg/EPDOCS/RabSila2010q1.pdf> (достъпно на 19.12.2011)
12. Парашкевова, Л., А. Парашкевова Предприемачеството в глобалната икономика, В., Изд-во Колор-принт, 2007
13. Парашкевова, А. Кластери и (инновационно) развитие на регионите – Международна научно-практическа конференция на тему: „Стратегия на инновационните региони в посткризисния период“, Орловска регионална академия на държавната служба, 2010.
14. Стратегически приоритети на българската икономика в контекста на Стратегия „Европа 2020“, Становище на Икономическия и социален съвет на Република България, 2010, www.esc.bg/bg/documents/category/4?download=104 (достъпно на 20.12.2011)
15. Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура на РБ до 2015 г., Министерство на транспорта, www.mtitc.government.bg/upload (достъпно на 19.12.2011)
16. Economic Freedom of the World, 2010, <http://www.freetheworld.com/> (достъпно на 19.12.2011)
17. Eurostat regional yearbook 2011: Gross domestic product, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=RY_CH04_2011 (достъпно на 19.12.2011)
18. NUTS – Nomenclature of territorial units for statistics,

- Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction (достъпно на 19.12.2011)
19. Regions 2020. An assessment of future challenges for EU regions, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/regions2020/pdf/regions2020_en.pdf (достъпно на 20.12.2011)
20. Velikova, M. Sustainable development of Bulgarian municipalities: opportunities and challenges within the context of “Europe 2010” Strategy, The 19th NISPAcee Annual Conference ‘Public Administration of the Future’, 19-22 May 2011, Varna, Bulgaria, http://www.nispa.org/conf_paper_detail.php?cid=19&p=1974&pid=4433

¹Кремена Андонова, гл. асистент, доктор, Факултет „Международна икономика и администрация“ – Варненски свободен университет “Черноризец Храбър”, катедра “Администрация и управление”, Варна, 9007, к.к. Чайка, сл. тел.: 052 359 595, e-mail: kremi.andonova@gmail.com

NOTES TO AUTHORS

IMPORTANT DEADLINES

FEDERATION OF THE SCIENTIFIC AND
TECHNICAL UNIONS IN BULGARIA

STU OF MECHANICAL ENGINEERING

KNOWLEDGE SOCIETY INSTITUTE

INVITATION

V INTERNATIONAL SCIENCE
CONFERENCE
“KNOWLEDGE SOCIETY”

Varna, Bulgaria
September 5 - 7, 2012

1. The forum aim is to present different scientific researches in the field of Knowledge Society and High tech.

2. Electronic copy send by e-mail should be submitted to office@tksi.org or ang@tu-sofia.bg.

3. All papers sent before the deadline and fulfilling the scientific field and typescript formation conditions will be published after being reviewed by the International Committee in a special edition of scientific magazine KSI Transactions on “Knowledge Society” (ISSN 1313-4787).

4. The full text of the typescript formation requirements will be sent in the second announcement, attached in a “doc” and “pdf” file, after receipt of the application forms.

5. Each author can participate with a maximum of two papers, whether alone or as a co-author.

6. Presentation and discussion of a paper is 15 minutes. The necessary technical equipment is available on request.

7. Working languages: English and Russian. Papers must be prepared in English.

8. The participation fee is 120 Euro. The fee must be remitted by July 2, 2012 by bank transfer:

ProcreditBank,
IBAN: BG43PRCB92301426300618,
BIC: PRCBBSGF,
Address: Bulgaria 1000 Sofia, Rakovski 151 str.
Beneficiary: Knowledge Society Institute;
for ISCKS 2012.

9. The Conference registration fee includes:

- ✓ Proceedings of Papers and CD version;
- ✓ Coffee breaks;
- ✓ Participation in all Conference Sectional sessions and workshops;
- ✓ Cultural events;
- ✓ Cocktail;
- ✓ Conference Kit.

- **May 7, 2012** - Submission of the application forms and an abstract of 10 to 15 lines;
- **May 14, 2012** - Confirmation of the accepted abstracts;
- **July 2, 2012** - Submission of the full text of the papers, in compliance with the requirements;
- **July 2, 2012** – Remitting the participation fee by bank transfer;
- **July 16, 2012** - Sending of the Conference program;
- **September 5, 2012; 08-09 p.m.** - Registration of the participants;
- **September 5, 2012; 10-12 p.m.** Start session;
- **September 5, 2012; 12-18 p.m.** Sectional sessions, scientific discussions.
- **September 5 2012; 19 p.m.** - Party to open the conference.
- **September 6, 2012, 09-12 a.m. and 14-17 p.m.** - Sectional sessions, scientific discussions.
- **September 7, 2012-** Cultural events.

ORGANIZING COMMITTEE

Chairman

Nina Dyulgerova, Dr. Sc., Prof. - (Bulgaria)

Member

Kiril Anguelov, Dr. Sc., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Romualdas Ginevicius, Dr. Sc., Prof. - (Lithuania)

Georgi Najdenov, Dr. Sc., Prof. - (Bulgaria)

Janah Saadi, Dr., Prof. - (Morocco)

Alexandre Tzanevski Dr., Prof. - (Morocco)

Nikolay Hinov, Ph.D., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Cv. Gavrovsky, Dr., Prof., (Macedonia)

I. Novak- Marcincin, Dr., Prof. - (Slovakia)

Ivan Kuric, - Dr., Prof. - (Slovakia)

Lāce Natalja, Dr., Prof. (Latvia)

Tatyana Polayeva, Dr., Prof. - (Estonia)

Konstantin Didenko, Dr., Prof. - (Latvia)

Goran Milovanovich, Prof. - (Serbia)

Algimantas Sakalas - Dr., Prof. - (Lithuania)

Anatoly Magidenko, Dr., Prof. - (Latvia)

Svetlana Kannike, Ph.D., Assoc. Prof. - (Estonia)

Stanislaw Marciniak - Dr., Prof. - (Poland)

Laura Bacali, Dr., Prof. - (Romania)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE

Chairman

Kiril Anguelov, Dr.Sc., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Member

Rima.Tamosiuniene - Dr., Assoc. Prof. - (Lithuania)

Sergey Voytko - Ph.D., Assoc. Prof. - (Ukraine)

Nina Dyulgerova, Dr. Sc., Prof. - (Bulgaria)

I. Novak- Marcincin, Dr., Prof. - (Slovak Republic)

Nikolay Hinov, Ph.D., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Dimitar Arnaudov, Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Loretta Paraskevova, Dr. Sc., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Ivan Kuric, - Dr., Prof. - (Slovak Republic)

Radoslav Gabrovsky, Ph.D., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Georgi Najdenov, Dr. Sc., Prof. - (Bulgaria)

Svetlana Kaniike, Dr., Assoc. Prof. - (Estonia)

Laura Bacali, Dr., Prof. - (Romania)

Ivan Dimitrov , Ph.D., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Baran Dušan Dr., Prof. - (Slovak Republic)

Didenko Konstantīns, Prof. - (Latvia)

Kocmanová Alena, Accoc.prof. - (Czech Republic)

Križanova Anna, Assoc. prof. - (Slovak Republic)

Lāce Natalja, Dr., Prof. (Latvia)

Lošťáková Hana, Dr., Prof. - (Czech Republic)

Němeček Petr, Prof. - (Czech Republic)

Põlajeva Tanja, Dr., Prof. - (Estonia)

Šimberova Iveta, Assoc. Prof. - (Czech Republic)

Šubertova Elena, Assoc. Prof. - (Slovak Republic)

Irena Mačerinskienė, Prof. Dr. - (Lithuania)

Štofílova Jana, Assoc. prof. - (Slovak Republic)

Aušra Repečkien , Dr., Assoc. Prof. - (Lithuania)

SCOPE

1. Modern aspects of the Knowledge Society
2. E- government
3. Knowledge Management
4. Modern Technologies in Electrical Engineering and Electronics
5. Modern Technologies in Machine Building Industry
6. Modern Technologies in Construction
7. Information and Communication Technologies
8. Legal aspects of the Knowledge Society
9. Economic aspects of the Knowledge Society
10. Education aspects of the Knowledge Society

The application form and abstracts of 10-15 lines must be submitted till May 7, 2012 via Internet on the following address:

office@tksi.org

or

ang@tu-sofia.bg

Or by post

Bulgaria, 1326, Sofia, Post box 18

Information on **www.iscks.org**

and

www.tksi.org

APPLICATION FORM for V INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE “KNOWLEDGE SOCIETY”

1.....
(first names, surname)

2. ....
(academic title)

3.....
(place of work)

4. ....
(work address)

5. ....
(tel.)

6. ....
(fax)

5. ....
(e-mail)

6. ....
.....
.....
(title of paper)

7. ....

8. ....
(co-authors)

NOTES TO AUTHORS

1. The forum is to science develop of doctors, post-graduate students, masters, as well as entrepreneurs to 35 years old, of university of Bulgaria and other countries, are welcomed to participate in the conference.

2. Electronic copy send by e-mail should be submitted to office@tksi.org.

3. All papers sent before the deadline and fulfilling the scientific field and typescript formation conditions will be published after being reviewed by the international committee in a special edition of Scientific News, published by STU - Mechanical Engineering - ISSN 1310-3946. The best paper will be published in scientific magazine "Machines, technology and instruments".

4. The full text of the typescript formation requirements will be sent in the second announcement, attached in a "doc" and "pdf" file, after receipt of the application forms.

5. Each author can participate with a maximum of two papers, whether alone or as a co-author.

6. Presentation and discussion of a paper is 15 minutes. The necessary technical equipment is available on request.

7. Working languages: English and Russian.

8. The participation fee is half sponsored by NTSM for 35 years old, and the price is 50 Euro. For the rest tax is 100 Euro. The fee must be remitted by July 2, 2012 by bank transfer to the account of the NTSM (Scientific union - Machine building): ProKredit Bank; IBAN: BG 70PRCB92301007790819; BIC: PRCBBSF, address Bulgaria 1000 Sofia, Rakovski 151 str.; for NTSM (IYC, 2012). After that the tax is 10 Euro more.

9. The Conference registration fee includes:

- A Copy of Conference Proceedings (Proceedings of Papers and CD version);
- Party to open the conference;
- Café breaks;
- Cultural event.

IMPORTANT DEADLINES

- **May 7, 2012** - Submission of the application forms and an abstract of 10 to 15 lines;
- **May 14, 2012** - Confirmation of the accepted abstracts;
- **July 2, 2012** - Submission of the full text of the papers, in compliance with the requirements;
- **July 2, 2012** – Remitting the participation fee by bank transfer to the account of the NTSM – in ProKredit Bank;
- **July 14, 2012** - Sending of the Conference program;
- **September 5, 2012; 12-14 p.m.** - Registration of the participants;
- **September 5, 2012; 14-15 p.m.** Start session;
- **September 5, 2012; 15-18 p.m.** Sectional sessions, scientific discussions.
- **September 5, 2012; 19 p.m.** - Young party to open the conference.
- **September 6, 2012, 09-12 a.m. and 14-17 p.m.** - Sectional sessions, scientific discussions.
- **September 7, 2012-** Cultural event.

FEDERATION OF THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL UNIONS IN BULGARIA

STU OF MECHANICAL ENGINEERING

KNOWLEDGE SOCIETY INSTITUTE

INVITATION

VI INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE for YOUNG RESEARCHERS “TECHNICAL SCIENCE AND INDUSTRIAL MANAGEMENT”

Varna, Bulgaria
September 5 - 7, 2012

ORGANIZING COMMITTEE

Chairman:

Vasyl Sgurev, Acad. Dr., Prof. – (Bulgaria)

Members:

Ivan Yanchev, Dr.S., Prof. - (Bulgaria)

Yachko Ivanov, Acad. Dr.S., Prof. - (Bulgaria)

Georgy Popov, Dr.S., Prof. – (Bulgaria)

Benislav Vanev, Ph.D., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Delcho Poryazov, Dr.S., Prof. – (Bulgaria)

Konstantin Susholov, Dr.S., Prof. - (Bulgaria)

Nikolay Nikolaev, Dr.S., Prof. - (Bulgaria)

Dimcho Yosifov, Dr.S., Prof. - (Bulgaria)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE

Chairman:

Kiril Anguelov, Dr.Sc., Assoc. Prof. – (Bulgaria)

Members:

Polatbek Zhumisbekov Dr. Sc., Prof.

Vadim Koftun Dr.Sc., Prof(Belarus)

Mitko Mihovski- Dr.Sc., Prof (Bulgaria)

Georgi Najdenov, Dr. Sc., Prof. - (Bulgaria)

Laura Bacali, Dr., Prof. - (Romania)

Irena Mačerinskien , Prof., Dr. - (Lithuania)

Anatoly Magidenko, Dr., Prof. - (Latvia)

Ivan Kuric, Dr., Prof. - (Slovakia)

Ivon Novak- Marcincin, Dr., Prof. - (Slovakia)

Konstantīns Didenko Prof. - (Latvia)

Loretta Paraskevova, Dr.Sc., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Aušra Repečkien , Dr., Assoc. Prof. - (Lithuania)

Ivan Dimitrov, Ph.D., Assoc. Prof. – (Bulgaria)

Iveta Šimberova, Assoc. Prof. Dr. - (Czech Republic)

Kocmanová Alena, Accoc.prof. - (Czech Republic)

Matilda Aleksandrova, Ph.D., Assoc. Prof. - (Bulgaria)

Nikolay Hinov, Ph.D., Assoc. Prof. – (Bulgaria)

Rima Tamosiuniene – Ph.D., Assoc. Prof. - (Lithuania)

Sergey Voytko – Ph.D., Assoc. Prof. - (Ukraine)

Svetlana Kanike, Dr., Assoc. Prof. - (Estonia)

SCOPE

1. Automation and Information Technology
2. Marketing, Management and Logistic
3. Economical Science
4. Electronics, Electrical Engineering and Telecommunications
5. Energy and power resources
6. Metallography and Mechanical Engineering Technology
7. Mine Deed, Geology and Ecology
8. Chemical Science and Technology
9. Transport and Technology of Transport
10. Construction and Geodesy
11. Industrial Design and Ergonomics

The application form and abstracts of 10-15 lines must be submitted till May 07, 2012 via Internet on the following address:

office@tksi.org

by post

**Bulgaria, 1000, Sofia,
108, Rakovski str.
FNFS - NTSM**

APPLICATION FORM for VI INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE “TECHNICAL SCIENCE AND INDUSTRIAL MANAGEMENT”

- 1.....
(first names, surname)
- 2.....
(academic title)
- 3.....
(place of work)
- 4.....
(work address)
- 5.....
(tel.)
- 6.....
(fax)
- 5.....
(e-mail)
- 6.....
.....
.....
(title of paper)
- 7.....
- 8.....
(co-authors)